

V METEŽU ZGODOVINE

Matjaževa vojska

Povojne oborožene skupine

STRAN 6

SPOMENIKI

Geopedija

Štirinajsta na P. Kozjaku

STRAN 7

NOVA KNJIGA

Vekoslav Grmič

Škof pričevalec

STRAN 15

UVODNIK

Pređen bo prepozno

Ivan Svetlik

»Davnega leta« 1945 so v San Franciscu odmevale besede: »Mi, ljudstva Združenih narodov, smo odločeni obvarovati prihodnje rodove pred strahotami vojne, ki je dvakrat v življenju naše generacije človeštvu prizadejala nepopisno trpljenje /.../ in v ta namen /.../ združiti svoje moči za ohranitev mednarodnega miru in varnosti, /.../ izvajati učinkovite skupne ukrepe za preprečevanje in odpravo groženj miru, zatiranje agresije in drugih kršitev miru ...« (iz Ustanovne liste Združenih narodov)

Leto 1945 postaja vse bolj davno ne zaradi števila let, ki so minila, temveč zaradi dogodkov, ki so mu sledili. V tem času skoraj ni bilo daljšega obdobja, ko na svetu ne bi bile vojne večjega ali manjšega obsega, med njimi jih je bilo le manjši del za narodno osvoboditev izpod kolonialne ali druge nadvlade. Vse bolj so jih poganjale ambicije po obvladovanju sveta, dostopu do naravnih virov, po zaslužku najprej s prodajo orožja in nato z investiranjem v obnovo razdejanih držav. Tem so se pridruževali ideološki razlogi v obliki »izvoza revolucije«, »izvoza demokracije« in podobni.

V vsem tem času je zgodovinski spomin tonil v pozabo. Generacije, ki je pozdravila Ustanovno listino Združenih narodov, skoraj ni več. Nove generacije so najprej uživale v filmih, ki so prikazovali bitke iz svetovnih vojn. Potem pa so na televizijskih zaslonih začele

spremljati »resničnostni šov« vojnih grozodejstev po vsem svetu in si domišljati, da se njih osebno ne dotika. Zadnje velike demonstracije po svetu so bile proti vietnamski vojni. Vzporedno s tem je začel upadati vpliv Organizacije združenih narodov kot varuhinje miru. Najbolj jo onesposablja prav njene ustanoviteljice, velesile. Namesto da bi utrjevale miroljubno sožitje, se vse bolj zatekajo k medsebojnim grožnjam in uporabi sile.

Toda vojne, ki smo jih doživeli v nekdanji državi Jugoslaviji, tako narodnoosvobodilna kot osamosvojitvene, niso bile del navidezne resničnosti. Taka tudi ni vojna, ki divja danes v Ukrajini, le eno državo stran od nas. Prihaja vse bližje našim domovom v obliki vojnih beguncev, v obliki draginje, prekinitve poslovnih tokov, pomanjkanja energentov. Njeni protagonisti pa kličejo k zaostrovanju spopadov, k boju do končnega poraza nasprotnika, celo k uporabi atomskega orožja. Kakor da so brez zgodovinskega spomina in bi želeli zaradi svojih interesov v vojne grozote potegniti milijone ljudi po vsem svetu. Kakor da prebivalstvo potrebuje novo vojno izkušnjo, da bi prišlo do spoznanja o njeni nesmiselnosti!

Zato morajo prav organizacije, kot je ZZB, ki ohranja živ spomin na grozote druge svetovne vojne, podpreti vsak narodnoosvobodilni boj. Predvsem pa se mora izreči glas proti vojni, za mir. Nam niso potrebni milijoni novih žrtev, da bi vedeli, da vojna prinaša nepopisno trpljenje in uničenje tega, kar so ljudje desetletja ustvarjali, in da se na koncu vsaka vojna konča z mirom. Zato moramo jasno in odločno sporočiti domačim, evropskim in svetovnim voditeljem ter neposredno vpletenim v vojno, da od njih pričakujemo okrepljena prizadevanja za končanje vojne in iskanje miru. Pređen bo prepozno!

DOGODKI 79. obletnica ustanovitve SPŽZ

»NOB in druge svetovne vojne ne smemo pozabiti«

V Dobrniču je bilo v nedeljo, 16. oktobra, prekrasno toplo vreme in veliko ljudi, zagotovo več kot tisoč. Zbrali so se, da počastijo 79. obletnico 1. kongresa Slovenske profitašistične ženske zveze (pozneje AFŽ). Organizatorji spominske slovesnosti so bili Društvo Dobrnič, občina Trebnje in Združenje borcev za vrednote NOB Trebnje. Gostja prireditve je bila predsednica državnega zbora mag. Urška Klakočar Zupančič, prišli pa so tudi evropski poslanec dr. Miran Brglez, ministrica mag. Tatjana Bobnar, predsednik ZVVS, general Ladislav Lipič, predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman, pa delegacija Zveze koroških partizanov, ki jo je vodila podpredsednica Mojca Koletnik, nekaj županov in vrsta drugih gostov. Slavnostna govornica je bila dr. Anica Mikuš Kos, doktorica medicine, specialistka otroške psihiatrije.

Prisotnih je bilo okoli 40 praporščakov in partizanska Ženska četa Dobrnič. Proslavo je vodila Petra Krnc Laznik, ki je sporočila, da se je pohoda po Poti Mare Rupe ne iz Žužemberka udeležilo okoli 20, iz Dolenjskih Toplic pa 15 pohodnikov in pohodnic. Zbrane so

Prireditve je bila izjemno dobro obiskana, manjkali pa so predstavniki medijev.

pozdravili dr. Vera Klopčič, predsednica Društva Dobrnič, župan občine Trebnje Alojz Kastelic, Urška Klakočar Zupančič in Marijan Križman.

Slavnostna govornica je najprej opozorila, da so bili v drugi svetovni vojni zelo drugačni časi od današnjih. Svetovna vojna nas je opredelila za dobro, za človečnost, svobodo, ki so vrhunske vrednote. Slikovito je opisala življenje v

vojnem obdobju, ki je bilo krvavo. Danes na srečo ni več revolucij, imamo pa še vojne, lakoto in nesmiselno umiranje, zato moramo biti še naprej zavezani osnovnim vrednotam: to je človečnosti, solidarnosti, človeškemu dostojanstvu, svobodi. Proti koncu je opozorila: »Skupno delovanje žensk in moških na našem planetu

NADALJEVANJE NA STRANI 2

AKTUALNO Po ljubljanskih ulicah

Pohod za mir 2022

Veteranske organizacije iz Slovenije, med katerimi je tudi Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, so pripravile že tradicionalno prireditev Pohod za mir.

Vsako leto 21. septembra namreč po vsem svetu praznujemo mednarodni dan miru. Generalna skupščina Združenih narodov je ta dan razglasila za dan, posvečen krepitvi idealov miru, premirja in nenasilja, s pozivom k upoštevanju 24-urne vsakršne prekinitve ognja.

Slovenske članice Svetovne federacije veteranov, Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Zveza društev vojnih invalidov

Slovenije, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Zveza policijskih veteranskih društev SEVER in Zveza društev in klubov MORiS, so se tudi letos odzvale in pripravile Pohod za mir.

Udeleženci so se zbrali pred Moderno galerijo in se po ljubljanskih ulicah sprehodili do Magistrata, kjer je potekala osrednja slovesnost. Zbranim je bila prebrana letošnja poslanica generalnega sekretarja OZN António Guterresa. Tema letošnjega mednarodnega dneva miru je bila »Konec rasizma. Zgradite mir.« Opoldne je sledilo deset udarcev na boben in minu-

ta molka za vse žrtve vojn. Osrednje slovensko mirovno sporočilo je podal Gregor Pečan, predsednik Združenja ravnateljic in ravnateljev Slovenije. V govoru je poudaril pomen miru za sobivanje in opozoril na tegobe, ki jih prinašajo vojne. Poudaril je, da slovenski veterani predstavljajo tiste, ki so branili ideale svobode, ter da Slovenci nikoli v zgodovini nismo bili med agresorji. Poleg Pečana je zbrane nagovoril tudi ljubljanski podžupan Aleš Čerin. Kulturni program je oblikoval Orkester slovenske policije s solistom Martinom Sušnikom.

V.A., foto: Aljaž Verhovnik

Sklepná slovesnost je bila pred Magistratom

NADALJEVANJE S STRANI 1

»NOB in druge svetovne vojne ne smemo pozabiti«

je lahko najkoristnejše in najučinkovitejše, ko je dopolnjuje se – na ravni gospodinjstva ali na ravni vlade in parlamenta. In mislim, da ni le pravično, ampak tudi za državo, za nas vse koristno, da imamo v vladi, v parlamentu veliko žensk.« Sledil je kulturni program z recitacijami Kajuhovih pesmi. V njem so sodelovali učenci in učenke Podružnične šole Dobrníč (Osnovna šola Trebnje), recitatorka Terezija Potočar Korošec in Ženska vokalna skupina Zimzelen Nova Gorica.

Žal ni bilo predstavnikov medijev, ki bi poročali o dogodku. Upajmo, da bo prihodnje leto drugače, zato naj končam z besedami predsednice Državnega zbora RS: »Moram iskreno povedati, da si nisem predstavljala, da bo danes to takšna prireditev, toliko čustev, toliko spomina, in sem izjemno vesela, da sem del te prireditve. Res se vam zahvaljujem, da ste me povabili in me tako lepo sprejeli. Narodno-

Slavna govornica, doktorica medicine Anica Mikuš Kos

svobodilni boj, druga svetovna vojna, je bil čas, ki ga nikoli ne smemo pozabiti!«

Živa Vidmar, foto: Stanka Ritonja

OBLETNICA Anghiari v Toskani

Pred 80 leti je bilo ustanovljeno taborišče Renicci

Pred 80 leti je v kraju La Motina, ki leži dobrih pet kilometrov od mesta Anghiari, začelo delovati taborišče Renicci z uradnim imenom *Campo di contrentamento internati civili di Renicci N-97*. Prvi interniranci so vanj prišli 7. oktobra 1942 iz taborišča Gonars. Konec oktobra je bilo v nedokončanem taborišču že 1300 internirancev in decembra 3950, stari so bili od 12 do 70 let, med njimi je bilo največ Slovencev, Hrvatov in Črnogorcev. Taborišče je bilo osvobojeno ob kapitulaciji Italije.

V Reniciju je bilo zaprtih okoli 5000 Slovencev, umrlo pa jih je 107. Pokopani so v kostnici v kraju Sansepolcro deset kilometrov od mesta Anghiari. Ob 80. obletnici zgraditve taborišča Renicci so občina Anghiari, tamkajšnji ANPI in direktor gledališča iz Anghiarija pripravili tridnevne prireditve, posvečene tej obletnici, s posebnim poudarkom na slovenskih oz. jugoslovanskih taboriščnikih. Prireditev se je udeležila tudi šestčlan-

Delegacija ZZZB NOB Slovenije pri spomeniku v nekdanjem taborišču Renicci z organizatorji spominskih slovesnosti

ska delegacija ZZZB NOB Slovenije, ki je položila venec v spominskem parku v nekdanjem taborišču in pri kostnici v Sansepolcro, se udeležila dveh pohodov z osnovnošolci in občani, recitala in drugih dogodkov

ter predstavila spomine slovenskega taboriščnika Alojza Maršiča v italijanskem jeziku. Več o dogajanju v Toskani v reportaži v novembrski številki Svobodne besede. J. A.

DOGODKI Priznanje županu Jankoviću

Kajuhovo leto v Ljubljani

Listino ZZZB je Zoranu Jankoviću predal Marijan Križman (levo).

Karel Destovnik - Kajuh ni bil pomemben za kulturno ministrstvo, saj je aprila letos z odločbo, ki jo je podpisal takratni minister dr. Vasko Simoniti, odklonilo sofinanciranje Kajuhovega leta ob stoti obletnici rojstva borca, narodnega heroja in pesnika kot projekta, s katerim se je Svobodna beseda prijavila na razpis za medije. Tudi brez ministrovega razumevanja smo v Zvezi borcev Kajuhovo leto počastili tako, kakor pritiče partizanskemu poetu slovenskega naroda.

Na območju ZZZB NOB Ljubljana letos ni bilo niti ene spomske prireditve, na kateri ne bi slišali Kajuhovih pesmi. Za konec pa smo se odločili pripraviti prireditev, posvečeno samo pesnikovemu spominu, in tako ohraniti njegovo poezijo kot živ spomin na osvobodilni boj slovenskega naroda. Na prireditvi, ki smo jo pripravili v Ljubljani, smo podoživeli delček Kajuhove poezije v izvedbi dijakov Gimnazije Poljane in Urbana Pipana, ob besedah akademika in častnega meščana Ljubljane dr. Matjaža Kmecla smo obudili spomin na pesnika Kajuha kot osebnost in pomen njegove poezije za slovenski kulturni prostor. Svoj pečat je prireditvi dal Partizanski pevski zbor in ne nazadnje so

za prijazen uvod poskrbeli učenci prvega razreda Osnovne šole Vodmat, še posebej s pesmijo Tomaža Habeta Domovina.

Je pa bila prireditev tudi priložnost, da je predsednik ZZZB za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman županu Ljubljane – mesta heroj Zoranu Jankoviću izročil najvišje priznanje slovenske borčevske organizacije, listino ZZZB za vrednote NOB Slovenije, in sicer za njegov osebni prispevek k ohranjanju zgodovinske resnice o narodnoosvobodilnem boju in njegovih vrednot ter njihovo uresničevanje v sedanjem času. Ob tej priložnosti je Marjan Križman poudaril pomen prihajajočih predsedniških in lokalnih volitev pa tudi odgovornost slehernega med nami, ko se bomo morali na referendumih, ki nas čakajo, odločiti o naši prihodnosti na nekaterih področjih javnega življenja. Tudi Zoran Jankovič nas je v svoji zahvali spomnil na aktualna domača in mednarodna vprašanja. Posebej pa je poudaril, da je ponosen na to, da je župan Ljubljane – mesta heroj, in ob tem spet dejal, da v Ljubljani ne bo spomenikov v spomin na morebitne okupatorjeve dogodke in domačim izdajalcem.

Meta Verbič

DOGODKI Vandalizem neofašistov

Uničevali spominska drevesa

V zadnjih nekaj mesecih so neofašisti v Nemčiji na hribu Ettersberg, dobrih 10 kilometrov od Weimarja, kjer se razprostira spominski park taborišča Buchenwald, dvakrat uničevali spominska drevesa žrtvam in preživelim taboriščnikom Buchenwalda. Posajena so že več kot 20 let v okolici spomenika nad skupnimi grobišči s pogledom proti Weimarju in ob »krvavi cesti«, ki vodi v nekdanje taborišče.

Pokroviteljica te zamisli počastitve spomina s 1000 bukvami je ustanova za invalide Lebenshilfe-Werk Weimar/Apolda. Spominska drevesa nekdanjim ujetnikom koncentracijskega taborišča Buchenwald so posadili večinoma na pobudo družinskih članov, prijateljev pokojnikov ali političnih sopotnikov, kot so delovna skupina taborišča Buchenwald-Dora in druge organizacije civilne družbe.

V preteklosti so neonacisti iz regije Weimar večkrat poškodovali drevesa ter pomazali spomenike in uničili spominske plošče. Tokrat poškodovana spominska drevesa spominjajo na nemške komuniste Emila Carlebacha, Otta Kippa, Ericha Locha, Reinholda Lochmanna in Augusta Stötzla, francoskega konstruktorja letal in podjetnika Marcela Dassaulta ter na 1600 otrok in mladostnikov, ki niso preživeli zaporov in koncentracijskega taborišča Buchenwald.

Zavod Buchenwald Memorial je vložil kazenske ovadbe zaradi poškodovanja premoženja in napadov na spomin tistih, ki jih je preganjal nacistični režim. Prav tako so vandalizem obsodili Mednarodni komite Auschwitz, Mednarodni komite Buchenwald-Dora in komande, VVN-BdA in druga protifašistična združenja. Ministrski predsednik Thuringije Bodo Ramelow je zaradi tega dogodka celo prekinil poletne počitnice, da bi z jasno izjavo obsodil ta politični škandal. Presenetljivo je, da so ta dogodek

in protesti močno odmevali v nemških medijih. O dogodku so poročali vsi državni časopisi, prav tako pa tudi mediji v Belgiji, Franciji, Španiji in Izraelu.

Taboriščni odbor Buchenwald-Dora je zahteval, da politično odgovorni in civilnodružbena javnost v Weimarju in okolici ne le obsodijo ta vandalizem, ampak tudi dajo pobude za obnovu teh spominskih znamenj. Pozabljanje zgodovine in desničarski politični vandalizem ne smeta krojiti družbenega ozračja, pravijo pri mednarodni veteranski organizaciji FIR.

Eno izmed zlomljenih dreves ob krvavi cesti na Ettersbergu.

»Želeli bi, da bi bila takšna pozornost tudi v vseh tistih primerih, ki smo jih morali doživeti v zadnjih tednih in mesecih pri napadih na spomenike osvoboditeljem izpod fašističnega barbarstva. V dneh okoli 8. in 9. maja smo bili v različnih zahodno-in vzhodnoevropskih drža-

vah pričre, da so bili spomeniki sovjetskim silam, ki so sodelovale pri vojaški osvoboditvi izpod fašizma in nacizma ter celo spomeniki sovjetskim vojnim ujetnikom, ki so bili pomorjeni kot prisilni delavci za fašistično vojno produkcijo v zahodni Evropi, oskrunjeni s slogani in graffiti. Vendar se je o teh nedostojnih napadih na spomin največkrat izvedelo šele iz lokalnih medijev ali iz poročil protifašističnih združenj. Pričakujemo, da se politično odgovorne osebe in civilna družba tudi v teh primerih pozabljanja in zanikanja zgodovine jasno postavi in sprejme

ukrepe za preprečevanje tovrstnih dejanj. Tisti, ki napadajo in skrunijo protifašistične spomenike, žalijo vse žrtve, ki so v tem boju med drugo svetovno vojno dali svoja življenja, zdravje in svobodo za reševanje človeštva,« so še zapisali pri FIR. S. B.

SPOROČILA Izjava za javnost

Oskrunili spomenik NOB

Na izredni seji so se sešli člani izvršnega odbora Občinske organizacije Zveze združenj borcev za ohranjanje vrednot Dravograd, ki ga vodi predsednik Vinko Krajnc. Edina točka dnevnega reda je bila poškodovanje spomenika na Viču pri Dravogradu. Neznaneč je s črno barvo prebarval in huje poškodoval spomenik NOB, ki je v lasti občine Dravograd. Za spomenike NOB skrbi in jih ureja OO ZB NOB Dravograd s svojimi krajevnimi odbori. O dejanju je občinsko organizacijo obvestil delavec Javnega komunalnega podjetja Dravograd in sporočil, da je spomenik huje poškodovan, na drevo ob spomeniku pa je narisal velik črn križ. O tem je bila takoj obveščena pristojna policijska postaja Dravograd, ki je opravila ogled kraja dejanja. Lokalna skupnost je podala

Poškodovan spomenik na Viču blizu Dravograda

predlog za pregon kaznivega dejanja, kar pomeni, da bo policija primer raziskovala naprej.

Spomenik je bil postavljen v spomin ustreljenim talcem, ki so bili leta 1944 pripeljani iz gestapovske mučilnice v Dravogradu. Izvršni odbor ugotavlja, da je dejanje posledica razdvojenosti v družbi, kar je nedvomno povezano z nerazumevanjem vloge narodnoosvobodilnega boja v drugi svetovni vojni. Takšna dejanja so žalitev za slovensko zgodovino in vse, ki so sodelovali pri ustvarjanju svobodne Slovenije, za to pa žrtvovali tudi svoja mlada življenja.

Izvršni odbor najostreje obsoja vsa dejanja poškodovanja slovenskih pomnikov, ki so povezani s slovensko zgodovino.

Vinko Krajnc, predsednik

KOLUMNA

Martin Premk

Fašizem, protifašizem, Slovenci

Najkrajnejše značilnosti fašizma, kot so nasilje, osvajanje drugih dežel, iztrebljanje drugih narodov in ras, popoln nadzor nad družbo, mučenje in poniževanje ljudi, poznamo že vso človeško zgodovino, še iz časov, ko so nam vladali kralji in cesarji in ko se temu še ni reklo fašizem. O pravem oziroma sodobnem fašizmu lahko govorimo šele od konca 19. stoletja, ko so se pojavile znanstvene in družbene teorije, ki so dale osnove za nastanek prvih sodobnih fašizmov v Evropi.

Za nastanek prvega sodobnega fašizma velja Italija, ki so jo po prvi svetovni vojni pretresali družbeni nemiri, dokler ni leta 1922 s »pohodom na Rim« vladal Benito Mussolini, ki je nato v naslednjih letih s svojimi fašisti popolnoma prevzel oblast v državi. Ker je v skladu s sramotnim Londonskim sporazumom iz leta 1915 in Rapalsko pogodbo iz leta 1920 Italija pod svojo peto dobila tudi Primorsko in Istro, so poleg samih Italijanov grozote pravega fašizma prvi občutili prav Slovenci in Hrvati iz Istre. Prvi protifašizem se je sicer pojavil že v sami takratni Italiji, saj so se svobodoljubni Italijani z orožjem upirali fašistom, dokler ni tem uspelo prevzeti oblasti v državi.

Zlovešča napoved, kaj lahko Slovence čaka pod vzpenjajočim se fašizmom, je bil že požig Narodnega doma v Trstu julija 1920. Kmalu sta sledila tudi prva naša upora proti fašizmu, spopada v Marezigah nad Kopro 15. maja 1921 in upor in ustanovitev republike v Labinu 7. marca 1921. Ker se je z dokončnim fašističnim prevzemom oblasti leta 1924 nasilje nad Hrvati in predvsem Slovenci vse bolj krepilo, je prav v Sloveniji nastal TIGR, ena prvih protifašističnih organizacij na svetu. Poleg TIGR-a so večni pomnik slovenskega boja in upora proti fašizmu tudi bazoviške žrtve, ki so jih fašisti leta 1930 obsodili na smrt, ker so se upirale fašističnemu nasilju. Slovenci na Primorskem so trpeli fašistično nasilje do začetka druge svetovne vojne, ko je Italija skupaj z Nemčijo in Madžarsko v skladu s svojo fašistično imperialistično politiko napadla Jugoslavijo. Zasedena ozemlja so si Italijani priključili in kmalu je tudi del Slovencev na italijanskem zasedbenem ozemlju spoznal fašistično nasilje, kakršno so poznali Slovenci na Primorskem.

V vojni se je nasilje samo še krepilo, prej kot v enem letu so Slovenci pod italijansko okupacijo doživeli vse najhujše fašistično nasilje vključno z množičnim pobijanjem ljudi, požigi naselij, izgoni prebivalcev, koncentracijskimi taborišči in etničnim čiščenjem. Slovenci so se tako fašističnemu kot nacističnemu nasilju v drugih krajih, ki jih je zasedla Nemčija, uprli z Osvobodilno fronto slovenskega naroda in partizansko vojsko. Skupaj z drugimi jugoslovanskimi narodi so svojo domovino sami osvobodili nacizmu in fašizmu. Po drugi svetovni vojni je kazalo, da bo na ruševinah največjega uni-

čenja v zgodovini človeštva nastal nov svet brez prostora za fašizem in nacizem. Žal so bile to le kratkotrajne sanje, saj se je v Evropi fašizem po drugi svetovni vojni brez sramu nadaljeval v Španiji in na Portugalskem. Tudi sama Italija se ni nikoli otresla fašistične dediščine, pa tudi v Nemčiji in Avstriji so kljub »denacifikaciji« nekateri nekdanji (ali pa večni) nacisti ohranili svoj vpliv.

Ker je kljub priključitvi Primorske k matičnemu narodu del Slovencev ostal v Italiji, del Slovencev pa je že od konca prve svetovne vojne živel v Avstriji, so bili zamejski Slovenci tudi v času Jugoslavije oziroma »hladne vojne« velikokrat tarča fašističnega nasilja. Kljub temu je po drugi svetovni vojni večina Slovencev v okviru Jugoslavije živela varna pred fašističnim nasiljem. Ko so se v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v Jugoslaviji začele mednarodne napetosti in gospodarska kriza, smo v Sloveniji možnost boljšega življenja videli v Evropski uniji, ki je bila utemeljena na vrednotah protifašizma oziroma zmage nad nacistično Nemčijo. Zato smo bili Slovenci kot ena prvih žrtev fašizma in pozneje nacizma in tudi kot zapriseženi protifašistični borci, ki jim je tuje vsako zatiranje, takrat prepričani, da bomo v Evropi varni pred raznimi oblikami novodobnega fašizma. A kruta resničnost se je kmalu začela kazati: Evropa se nikoli ni dokončno poslovila od svoje fašistične in nacistične dediščine. Kmalu po koncu hladne vojne in razpadu Sovjetske zveze so se po vsej Evropi javno začele obujati ideje fašizma in nacizma ter se pojavljati neofašistične in razne skrajno desničarske neonacistične stranke in politična gibanja. Tudi v sami Sloveniji je prišlo do odkrivanja poveljevanja nacizmu in fašizmu, večkrat povezanega s preobračanjem zgodovine in poskusi rehabilitacije nacističnih in fašističnih sodelavcev iz druge svetovne vojne.

Vsaj ena politična stranka se je začela spogledovati s fašizmom in fašističnimi načini vladanja, a brez sklicevanja na fašizem, ki pri Slovencih nima zgodovinske podlage, razen sodelovanja manjšega dela Slovencev s fašističnimi in nacističnimi okupatorji med drugo vojno. Tudi pretekli dve leti smo živeli v razmerah, ki so imele vse značilnosti fašističnih režimov, dodane pa so bile še žalitve lastnih državljanov, česar niso poznali niti najbolj okoreli fašistični režimi. Zato ni nerazumljivo, da lahko predsednik »najbolj poštene« politične stranke čestita za izvolitev predsednici stranke, ki se spogleduje s fašizmom in jasno napoveduje, da bo Slovencev v svoji državi grenila življenje. Dokončno oblikovanje slovenskega naroda in ustanovitev sodobne slovenske države pa temeljita prav na protifašističnem in osvobodilnem boju med drugo svetovno vojno. A kot smo se tudi že naučili iz zgodovine, se boj proti fašizmu nikoli ne konča. Zato bomo, ponosni na svoje junaške prednike, ta boj tudi nadaljevali prihodnja dva meseca z množičnim obiskom volišč, ko bomo fašizmu ponovno jasno in odločno rekli: pri nas nikoli več.

DOGODKI Ribnica na Pohorju

Pridobivanje orožja in začetek vojaških akcij

30. julija 1941 je bila pri Urbančevi koči ustanovljena Prva pohorska četa. Za komandirja čete je bil postavljen Avgust Svenšek, za političnega komisarja pa Vili Šlander. Do 10. avgusta 1941 je v četo prišlo še osem članov in za novega komandirja je bil izvoljen nekdanji podnadrednik jugoslovanske vojske Franc Ekart.

Od pokrajinskega vodstva je četa dobila nalogo, da čim prej začne izvajati vojaške akcije in pridobi čim več orožja. 11. avgusta 1941 je četa po predhodnih temeljnih obveščanjih ribniških članov Osvobodilne fronte napadla orožniško postajo v Ribnici na Pohorju. Nemška policija se je na napad ostro odzvala. Opravila je več kot sto hišnih preiskav in v mariborske zapore odpeljala 18 ljudi. 24. avgusta so v Mariboru ustrelili 13 zavednih mladih ljudi, nmed njimi je bil tudi Edvard Grubelnik, sekretar partijske celice Ribnica na Pohorju in kamnoseki delavec. Ribnica na Pohorju je žrtvovala svojega prvega talca.

Prav v tem času, ko je diktatura vladajočega razreda tudi v naši deželi že dobivala najbrutalnejše oblike in ni več izbirala sredstev za boj proti tistim, ki so hoteli rušiti njeno vladavino, je dozoreval naš mladi borec in pesnik Karel Destovnik - Kajuh. S petnajstimi leti se je vklju-

čil v kulturno-politično delovanje šoštanjske mladine in pod psevdonomom Drago Jeran pisal prve pesmi. 22. februarja 1944 se je končala njegova življenjska pot.

Bili smo počaščeni, da so se naše prireditve udeležili številni člani ZB za vrednote NOB Slovenije iz drugih občin, pripadnice in pripadniki 1. spominskega dolenskega partizanskega bataljona Novo mesto. Slavnostni govornik je bil predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman, prisotni so bili župan občine Ribnica na Pohorju Srečko Geč, pa podpredsednica Zveze koroških partizanov iz Pliberka Mojca Koletnik, predsednik ZB za vrednote NOB Mežiške doline Stanislav Ovnič, predsednik ZB za vrednote NOB Radlje ob Dravi Matjaž Tomažič in članica odbo-

ra internirank Ravensbrücka, Olga Vodušek. Prireditve so popestrili nastopajoči učenci Osnovne šole Ribnica na Pohorju z recitacijami našega priljubljenega pesnika Karla Destovnika - Kajuha: Lejla Turjak, Ema Žigart in Timotej Hudernik pod mentorstvom profesorice Jasne Ledinek in profesorja Jobstla Muktanande. Nastopila je mlada pevka Ana Gardadolnik, ki je ob spremljavi na harmoniko študenta glasbene pedagogike Reneja Črešnarja zapele himno, partizanske pesmi in seveda Kajuhovo Samo en cvet, brez katere prireditve ne bi bila popolna.

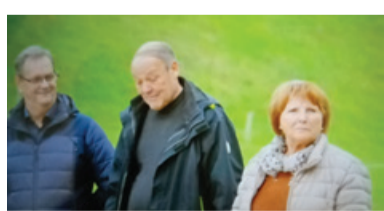
Prireditve je povezovala mag. Kaja Forneci, za ozvočenje in fotografije pa je poskrbel naš stalni spremljevalec in domačin, Zdravko Uran. **Maksimiljana Ladinek, foto: Zdravko Uran**

DOGODKI Kurir Boris Pust

Omahnil pod streli okupatorja

Člani Združenja borcev za vrednote NOB Hrastnik in Krajevnega odbora ZB NOB Dol pri Hrastniku smo ob 78. obletnici smrti kurirja Borisa Pusta 28. septembra pripravili krajšo spominsko slovesnost pri spomeniku na Luži (pod Kalom).

Boris Pust je odšel v partizane skupaj s svojo mamo Faniko in bratom Vilkom. Bil je kurir na terenu Hrastnik - Trbovlje - Dol. Vestno in dosledno je opravljal svoje kurirske dolžnosti in ni bilo naloge, ki si je ne bi upal prevzeti. Družina Pust na Dolu pri Hrastniku je vse od leta 1942 sodelovala s partizani, o čemer so bili Nemci tudi seznanjeni, zato se je mati Fani odločila, da družinski člani gredo v partizane. Boris je bil zaradi mladosti do-

S spominske slovesnosti Pod Kalom

deljen v tiskarno A. Hohkrauta na Kalu. Zadnja njegova naloga je bila usodna. Ko je šel po akumulator, ki so ga potrebovali v tiskarni, je 28. septembra 1944 je omahnil pod streli okupatorja, star komaj 14 let.

Kurirčku Borisu Pustu

Kurirčku Borisu Pustu gomila v gozdu tam stoji,

pod rušo rodno pa kurirček Boris spi. S sovragom bil se noč in dan, naposled obležal mrtev, sam.

Tam gori na Luži padel je od krogle španjolske v hrbet. Sem k nam na Dol je bil poslan, a sreče ni imel ta dan.

Zdaj mi ponosni smo vsi, da šola Borisov priimek nosi.

Pesmico, namenjeno kurirju Borisu Pustu, je napisal učenec Andrej Miklič. Objavljena je bila v šolskem glasilu Izrazi leta 1981.

Danijela Kovač

■ DOGODKI Literarni natečaj

»Bosa pojdiva, dekle, obsorej«

V Vrta spominov in tovarištva na Petanjcih so v tednu otroka na slovesnem zaključku literarnega natečaja za mlade *Bosa pojdiva, dekle, obsorej* podelili priznanja in zahvale najboljšim ustvarjalcem in njihovim mentorjem ter prirediteljem obogatili z odprtem razstavo del udeležencev likovne kolonije.

Enajsti literarni natečaj, ki ga organizira Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, so izvedli že v minulem šolskem letu, učence osmih in devetih razredov Osnovne šole in dijake srednjih šol Pomurja pa so povabili, naj pri svojem literarnem ustvarjanju črpajo iz neizmerne vrelca del Karla Destovnika - Kajuha. S tem so se spomnili 100. obletnice rojstva pesnika, prevajalca in narodnega heroja, čigar misel še vedno odmeva v našem času. Izbrani naslov natečaja *Bosa pojdiva, dekle, obsorej* je hkrati začetni verz Kajuhove znamenite pesmi in himne tega vrta.

Irena Kumer, predsednica komisije in vodja literarnega natečaja, je povedala, da je prispelo 16 literarnih besedil, po prebranjem pa so se odločili, komu bodo v Vranovem ogručku mladih talentov podelili priznanja. Najboljša osnovnošolska besedila so napisali Ines Horvat iz Osnovne šole Tišina (mentorica Erika Cifer), Daša Hereceg iz

Osnovne šole Šalovci (mentorica Silvija Sambt), Pia Čarna Vogrinec iz Osnovne šole Janka Ribiča Cezarjevci (mentorica Karmen Rauter), Maja Trajber iz Osnovne šole Bogojina (mentorica Marjetka Erdelji) ter Matic Novak in Sara Nemeč iz Osnovne šole Gornji Petrovci (mentorica Breda Kerčmar), med srednješolci pa so izbrali besedilo Nuše Gomboc iz Srednje zdravstvene šole Murska Sobota (mentorica Judita Kalamar).

V galerijskih prostorih Vrta pa so odprli razstavo del udeležencev likovnih kolonij, ki sta jo pripravila Kulturno umetniško dru-

štvo Tišina in Zavod za izobraževanje, šport, kulturo, umetnost in turizem Tišina GVINI ob podpori občine Tišina. Razstavljeni dela 13 likovnih ustvarjalcev iz domačih krajev in drugih delov Slovenije prikazujejo njihov pogled na pokrajino ob Muri. Likovne kolonije vodi Vinko Gajšt. Na slovesnosti so nastopili učenci osnovnih šol Tišina in Šalovci ter dijaki Gimnazije Murska Sobota, zbrane pa sta nagovorila tudi tišinski župan Franc Horvat in predsednik uprave Marjan Šiftar.

A. Nana Rituper Rodež

■ V METEŽU ZGODOVINE Golobovi s Praprotnega

Sinova padla v boju, oče ustreljen v taborišču

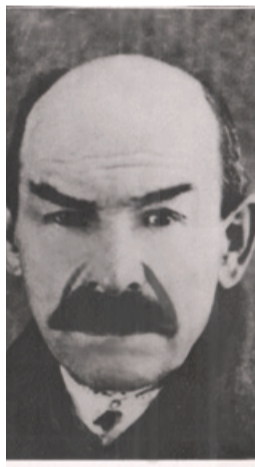
Pred 80 leti sta v boju padla partizana, prvoborca Alojz in Jože Golob, njun oče Peter Golob pa je bil ustreljen v Mauthausnu. Doma so bili s Praprotnega v Selški dolini. V spomin in zahvalo Golobovim ter prvoborcem iz vasi Praprotno je bil leta 1964 postavljen mogočen in razmišljajoč spomenik avtorja Toneta Svetine, pisatelja, kiparja, alpinista, gozdarja in partizana. Na spomeniku je zapisano: »Kakor ponosni galebi nad vodo – takšni padli ste za našo svobodo«.

Na Praprotnem so v njihov skromni dom na Mlaki ob Selški Sori vstopili tišina, praznina in smrt. Ob smrti dveh sinov in očeta se okupator še ni zadovoljil, ampak je v vsej popolnosti in doslednosti za izbris Golobove družine leta 1942 interniral v zloglasno taborišče Ravensbrück mater Marijo in hčeri Julko in Manco. Tretja hči Minka pa je bila zaprta v ljubljanskih okupatorskih zaporih.

Oče Peter Golob se je rodil leta 1876 na Praprotnem. Izhajal je iz delavske družine. Delal je kot žagarski delavec pri veleindustrialcih Dolenc - Hajnihar. Ko se je začela prva svetovna vojna, je bil tudi Peter Golob med mobiliziranci v avstrijsko vojsko. Iz vojne se je vrnil oslabiljen, poškodovan, vseskozi pa se je zavzemal za delavske pravice ne samo z besedo, ampak predvsem z dejanji. Ob kapitulaciji Jugoslavije je že od samega začetka podpiral odporiško gibanje za boj proti okupatorju in pomagal partizanom. Tretjega marca 1942 je bil aretiran in odpeljan v begunjske zapore in nato v koncentracijsko taborišče Mauthausen, kjer je bil 2.

Jože Golob

Peter Golob

Alojz Golob

aprila 1942 ustreljen in v krematoriju sežgan.

Sin Alojz Golob, rojen 14. februarja 1905, se je izučil za mizarja in postal je zelo cenjen samostojni obrtnik z lastno mizarstvo delavnico. Že od začetka druge svetovne vojne je pomagal partizanom z nabiranjem orožja, municije in opreme. V partizane je vstopil 11. decembra 1941, in sicer v Selško četo. Sodeloval je v bitkah na Žirovskem vrhu, v Dražgošah in Rovtah. Padel je 27. marca 1942 v Rovtah nad Crngrobom kot partizan, bорец Selške čete Cankarjevega bataljona.

Drugi sin Golobovih, Jože, rojen 28. februarja 1921, je šel po Alojzovih stopinjah in se tudi izučil za mizarja ter je postal pomočnik, zaposlen pri bratu. Tudi Jože je bil proletarsko naravnani. S partizani je začel sodelovati že v začetku vojne, pridružil pa se jim je 11. decembra 1941, in sicer je vstopil v

Loško četo. Sodeloval je v bitkah na Žirovskem vrhu, v Crngrobu, Dražgošah in Rovtah in padel 18. septembra 1942 na Češnjici pri Železnikih. Ta dan sta v funkciji kurirja prve grupe odredov Cankarjevega bataljona Jože Golob in Anton Šifrar šla ponoči z Rudnega proti Češnjici. Padla sta v nemško zasedo in bila ranjena. Ker nista hotela priti živa v roke Nemcem, sta se ustrelila.

Preživeli člani družine Golobovih s Praprotnega, ki so z veliko srečo prestali taboriščne grozote v Ravensbrücku, so se leta 1945 vrnili na že osvobojeno Gorenjsko, na Praprotno. Našli so le smrtno tišino in praznino oropanega in uničenega doma. Bili so na začetku poti v novo življenje. Ob jubileju padlih in umorjenih borcev NOB pa je tesnoba ob neizbrisnih spominjanjih še vedno živo prisotna.

Franc Ekar

■ V METEŽU ZGODOVINE Gibina

Srečanje s četo Ivana Majnika - Džemsa

Štab 4. operativne cone je septembra 1944 leta poslal bojno enoto na območje Prekmurja, da tam izvede nekaj vojnih operacij in ob pričakovani kapitulaciji madžarske vojske pomaga domačim soborcem pri prevzemu oblasti. Za to izredno pomembno nalogo so izbrali posebej izurjeno četo oboroženih borcev. Vodenje enote so zaupali Ivanu Majniku - Džemsu, kapetanu in nekdanjemu borcu Cankarjeve brigade. Svoje bogate izkušnje je znal prenašati na sotovariše.

Nemško-madžarsko mejo so borci prestopili v Globoki in se na postojanki Franca Alta - Milana, sekretarja OK OF odbora, odpočili. Pot so nadaljevali v smer Razkrižja. Vodil jih je vodja kurirske postaje na Gibini Elemir Rajnar - Vinci. Prispeli so do partizanske postojanke gibinskega mlinarja Matije Smolkoviča, kjer je delovala relejna patroljna postaja TV S 15/B in je služila za prehod reke Mure. Pričakovali so jih kurirji in dva člana okrajnega odbora OF, domačina Franc Smolkovič - Janko, mladinski referent, in Ivan Horvatič - Slavko, obveščevalec in pozneje drugi sekretar OO OF, ki sta obenem opravljala tudi kurirske naloge na tej postaji. Mlinarjevi hčeri Barbara in Filomina sta dobili nalogo, da pripravita malico za vso četo. Vse je bilo že nared, kajti organizacija prihoda na Smolkovičevo je bila brezhibna. Džemsov borec je v svoj dnevnik med NOB zapisal: »Imeli smo organiziran prihod, kurirji so nas že čakali in ženica nam je prinesla v košari hrano, da smo se podkrepčali, preden smo nadaljevali pot in šli v boje v Prekmurje. Imel sem slutnje, da se živ ne bom vrnil.« Okrajni odbor OF Štrigove in Razkrižja je mobiliziral nekaj svojih tovarišev, da so dopolnili četo, med njimi so bili borci Ivan Golenko, Jože Zenkovič, Martin Lukovnjak, Franc Madžar in Ivan Ščavničar. Kapetan je opravil pogovor z vodstvom okrajnega odbora in se mu zahvalil za dobro organiziran in varen prihod. Tovarišem je dal še poslednja navodila. Vlil je nekaj bojnega poguma, domačim soborcem pa zaželel, naj tako zavzeto nadaljujejo. Predhodnica je bila šest borcev kot izvidnica, ki je na oni strani Mure varovala druge tovariše, ki so jih kurirji izmenično prepeljali na drugi breg Mure. Reka Mura je zelo deroča reka, zato so se kurirji menjavali pri prevozu čete. Četo

so prepeljali naslednji kurirji: vodja postaje Elemir Rajnar - Vinci, Franc Smolkovič - Janko, Martin Golenko - Krištof, Viktor Krznar - Metod in Ivan Horvatič - Slavko. Četa je opravila številne sabotažne naloge ter močno razgibala prekmursko prebivalstvo. Žal je bila zelo ranljiva v vojaškem smislu, na odprtem ravninskem delu je za številčno močnejšega sovražnika postala lahek plen. Vendar so borci Madžarom zadali veliko preglavic, toda številni spopadi so jih popolnoma izčrpali.

Ivan Majnik Džems

Kapetan se je odločil, da se četa v manjših skupinah prebije na drugo stran Mure in vrne na zborna mesto Kozjak. Večina je Muro spet prestopila na Gibini. Eden od tovarišev je preplaval reko in na srečo se je takrat na TV-postaji zadrževal Ivan Horvatič - Slavko, ki je s čolnom glavino spet pripeljal na to stran Mure ter nato po kurirskih poteh v notranjost slovenskega Medmurja na zborna mesto, od koder so borci krenili na Kozjak.

Žal narodnemu heroju Danetu Šumenjaku - Miranu in njegovi skupini v Prekmurju ni uspelo, da bi skupaj z Džemsovo četo pričakali kapitulacijo Madžarske in skupen prevzem oblasti v Murski Soboti. Številni spopadi in izčrpanost Džemsove čete so naredili svoje. Ostal je lep spomin na te borce, takratno srečanje in sodelovanje v času narodnoosvobodilnega boja, zapisal pa ga je soorganizator upora v slovenskem Medmurju Ivan Horvatič - Slavko, ki je prav na tej domačiji leta 1941 po neuspeli vstaji v Pomurju varoval prvoborca, pisatelja Ferda Godino - Marka.

Lenart Horvatič

■ PRIZNANJE

Plaketa ob občinskem prazniku

Jožef Oberstar se je rodil leta 1946 v Koprivniku in živi v Kočevju, kjer vse življenje deluje v različnih organizacijah. Zaradi svojega vsestranskega delovanja je bil leta 2009 izvoljen za predsednika Združenja borcev za vrednote NOB Kočevje in še danes aktivno opravlja to funkcijo z organiziranjem prireditev in skrbjo za ohranjanje zgodovine. Njegov aktivizem in požrtvovalnost so opazili tudi širše, zato je dva mandata opravlja funkcijo člana predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije. Veliko časa posveča tudi obnovi spomenikov in vaških zna-

Jože Oberstar (desno) je občinsko priznanje prejel iz rok župana Prebeliča.

menitosti ter ohranjanju zgodovine s knjigami in zloženkami.
S. B.

KAJUHOVO LETO 2022 Obveščevalec Korlek (10)

Pa magari vam sam papež reče ...

Vlado Vrbič

Pred tednom ali dvema sem (spet, morda četrtič ali petič) pregledoval gradivo, ki sem ga spomladi prejel od družine Mešič. Našli so ga pred dvema letoma v omari, ki je bila nekoč last Kajuhove mame Marije Destovnik in je bila po njeni smrti leta 1966 založena na velikem podstrešju pri Mešičih. V tej omari je bilo kar nekaj dragocenih doslej neznanih fotografij, na katerih sta Kajuh in njegov dve leti mlajši brat Joži, pa številne druge fotografije sorodnikov, bile so še nepoznane razglednice, spomenica, izkaznica za ogled filmskih predstav v Celju, pa uradni povojni dopisi Marije Destovnik ali dopisi, namenjeni njej, povojno dopisovanje s Silvo Ponikvar, Brino, pa številna pisma pionirskih odredov ... skratka, od sile zanimivo.

No, in tako sem med tem brskanjem iz škatle izvil tanek list papirja, polovico lista velikost A4, popisano na obeh straneh s pisavo, ki ni bila niti Kajuhova, niti njegove mame, Marije Medved ali Silve Ponikvar .... Zato sem listič doslej verjetno tudi »spregledal«. Tokrat sem ga prebral – z lahkoto, saj je pisava zelo čitljiva. Že med branjem sem dojel, da sem naletel na pravi biser.

Obveščevalec Korlek poleti leta 1942 (izrez iz fotografije, ki je v lasti družine Mešič)

Takole je zapisano na tem lističu:

Zapuže, 3. 3. 1943

Spoštovana gospa Destovnikova!
Iz čisto zanesljivih virov sem izvedela, da vaša sestrična Karla ni umrla. Vendar je boljše, da to zadržite zase, ona že ve, zakaj je dobro, da so se razširile te govorice.

Ravno danes mi piše tudi Platzrjev Janez, ki je isto izvedel. Informiral se je tudi v Ljubljani in izvedel isto kot jaz.

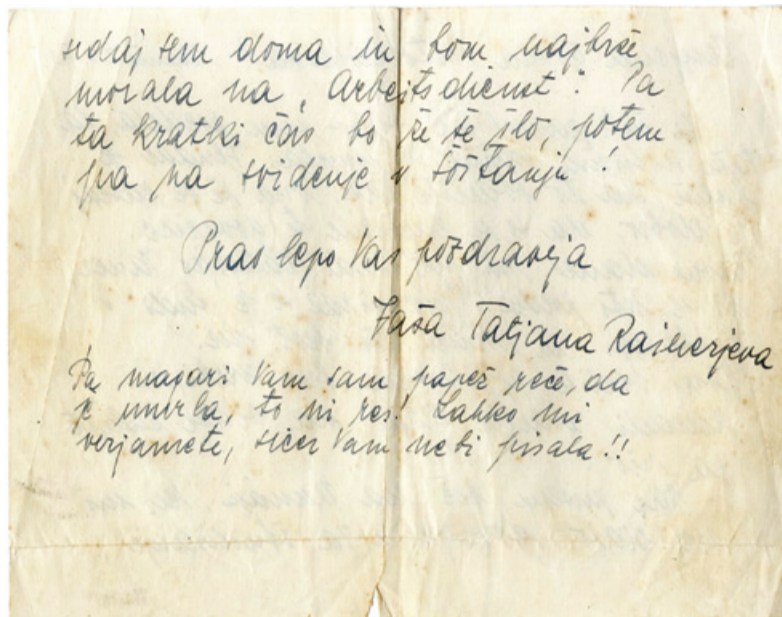
Torej bodite popolnoma brez skrbi, in zaradi drugih ljudi na videz žalujte za njo!

Jaz nisem več na Dunaju, ker mi ne dajo dovoljenja za študiranje, sedaj sem doma in bom najbrže morala na »arbeitsdienst«. Pa za kratki čas bo že šlo, potem pa nasvidenje v Šoštanju.

Prav lepo Vas pozdravlja Vaša Tatjana Rainerjeva.

Pa magari vam sam papež reče, da je umrla, to ni res! Lahko mi verjamete, sicer vam ne bi pisala!!

To pismo, ki ga je očitno napisala Kajuhova (morda Silvina) prijateljica ali znanka približno njegovih let (saj omenja študij) Tatjana, me je takoj spomnilo na dogodek, ki ga

Pismo Tatjane Rainer Mariji Destovnik (last družine Mešič)

je dr. Emil Cesar opisal že leta 1966 v prvi izdaji svoje knjige Karel Destovnik - Kajuh, ZBRANO DELO, PESMI:

»Illegalno delo v Ljubljani mu je nekako olajšalo tudi naključje, da so ga fašisti imeli za mrtvega. Povod za tako domnevo so nudili naslednji dogodki: Oktobra 1942 so, kmalu po ustanovitvi belogardistične vaške straže v Polju pri Ljubljani, postojanko napadli partizani. V teh bojih za postojanko je padel nek partizan. Po spopadu si je poljski župnik Janez Kete prizadeval padlega partizanskega borca identificirati. Pri tem je iskal pomoč tudi pri drugih stanovskih tovariših. Tako je katehet dr. France Lukman, ki si je padlega partizana ogledal, domneval, da je neznani partizan njegov rojak Karel Destovnik iz Šoštanja. Tako so prišli podatki tudi v mrliško knjigo v Polju, in se glase po ustaljenih rubrikah: (datum smrti) 23. (datum pogreba) 25. (oktobra 1942). (kraj smrti) Dev. Mar. v Polju ob Prosv. domu (ime in priimek) Neznani možki (pozneje s svinčnikom dopolnjeno, pisava župnika Keteja): Morda dijak Destovnik Karol iz Šoštanja (starost) okrog 21 let (vzrok smrti) pri napadu na vaško stražo ustreljen (previden) ne (pokopal) Janez Kete, župnik.

Sodim pa, da se Kete z odgovorom dr. Lukmana le ni zadovoljil in pozneje po izjavi kurata Martina Tkavca neznane partizana identificiral. Bil je domačin iz Lipoglava. Kljub temu pa Kete ni popravil, oziroma dopolnil svoje zaznambe v mrliški knjigi.«

Novica o Kajuhovi »smrti« se je očitno razširila vse do Šoštanja, že dr. Cesar je zapisal, da je zanjo izvedela tudi Kajuhova mama, ki je sicer pismo od Rainerjeve prejela šele po nekaj mesecih negotovosti.

Tatjana v tem pismu govori o »sistrični Karli«, ki je seveda »sin« Karli. V pismu omenja še, da se je tudi Janez Platzr, ki je bil eden najbližjih Kajuhovih prijateljev, »pozanimal v Ljubljani glede tega« – verjetno se za sestrično prijateljve matere ne bi zanimal. »Sestrična Karla« namesto »sin Karli« pač zato, da zaščiti Kajuhovo mater (ki je policiji ves čas trdila, da je šel sin študirat v Ljubljano in da z njim nima nobene zveze), saj je lahko domnevala, da policija pošto skrbno prebira.

Glede na to, da je bil Kajuh oktobra 1942 že dokaj izkušen obveščevalec v VOS, ni težko sklepati, da mu je širjenje vesti o njegovi »smrti« koristilo, ker ni bil več tako izpostavljen, saj naj se okupator z »mrličem« pač ne bi več ukvarjal. Kot dober obveščevalec je očitno

začutil priložnost in je preko znanke v pismu materi sporočil, da je z njim vse v redu, hkrati pa naj bi z navodilom, naj le javno žaluje, tudi v domačem okolju okrepil prepričanje, da je njen sin mrtev, ter s tem mater in očeta razbremenil pritiska šoštanske policije.

Treba je priznati, da jim slednje gre dobro od rok, kajti do zdaj jim je že uspelo z razpisi treh zakonodajnih referendumov. To nakazuje, da imajo enega ali celo več izvrstnih poznavalcev mehanizmov odločanja v parlamentu, ki so med drugim načrtovali tudi zelo uspešno operacijo zavzetja RTV Slovenije.

Možnosti, da bi na teh referendumih zmagali in tako kakšnega od treh v parlamentu že sprejetih zakonov razveljavili, ni kaj prizvedati, ni kaj razvedati, čeprav nas Grimms, Jerajeva in drugi esdeesovski jurišniki skušajo na vse pretege prepričati o nasprotnem. Stvarne številke in nova referendumska pravila jim ne gredo prav na roko. Da bi na referendumu zmagali, bi namreč morali proti vladnim predlogom na vsakem referendumu glasovati najmanj ena petina vseh volilnih upravičencev, to je vsaj 340.000. Tudi če bi proti zakonskim novelam na referendumih glasovali vsi, ki so na volitvah aprila oddali glas za SDS (280.000), je to premalo, še posebej ker so v SDS komaj zbrali za razpis referenduma predpisanih 40.000 podpisov. Nekaj možnosti zmagati na kakšnem od treh referendumov bi vendarle bilo, če bi bili ti hkrati z občinskimi oziroma županskimi volitvami. Znano je namreč, da se teh volitev udeležuje več desnih kot levih volivcev. Toda tudi v vladajoči koaliciji znajo šteti in so zato to možnost gladko zavrnil in za referendumski dan določili 27. november, to je med prvim in drugim krogom občinskih volitev.

Da je referendumska zmaga tako rekoč nedosegljiva, v SDS najbrž tudi sami vedo. Zato je vprašanje, kakšen je njihov pravi cilj. Eden izmed njih je zagotovo mobilizacijski, se pravi s to referendumsko kampanjo iz letargije zaradi bolečega po-

Slovenska zemlja sveta, kam nas pelje voz
kljukastega križa s Tvojih tal?
Za nas miru, gomile ni tu, žal,
kjer v zibki tebi rasli smo v veselje.

Na zadnji poti nam ne poje zvon,
na prašni cesti naš pogreb potuje,
oblak prahu za nami se dviguje.

O srečno, srečno, mili rodni dom,
kot mati dete v srcu vzela te bom
z izgnanci sotrpčimi na tujel! ...

France Borko

Znamenja

V času gorja pred veliko nočjo,
v tistih večerih pred samim vstajenjem,
takrat je žalost pokrila zemljo,
strah je človeka bilo pred življenjem.

Beda in žalost spet žreta zemljo,
strah je ljudi zdaj pred svojim življenjem,
matere jočejo noč za nočjo,
to so znamenja za čas pred vstajenjem

Karel Destovnik Kajuh

Jože Pogljajen

Posebna operacija »Referendumi«

V štabu SDS se po prepričljivem porazu na letošnjih aprilskih volitvah očitno niso odločili za klasično opozicijsko držo nasprotovanja novi parlamentarni večini z razpravami in glasovanji v državnem zboru. Taka drža vladajoči koaliciji ne bi povzročala posebnih težav pri upravljanju države in najbrž tudi ne bi povečevala števila privržencev stranke med volivci, ki bi obetalo zmago v novem volilnem ciklu. Zato se je vrh stranke odločil h klasičnim oblikam opozicijskega delovanja dodati taktiko hkratnega vlaganja več kot tridesetih zakonskih predlogov, da bi blokirali vladne predloge. Ker to ni imelo kakšnega večjega učinka, so se lotili zahtev za razpise referendumov.

Treba je priznati, da jim slednje gre dobro od rok, kajti do zdaj jim je že uspelo z razpisi treh zakonodajnih referendumov. To nakazuje, da imajo enega ali celo več izvrstnih poznavalcev mehanizmov odločanja v parlamentu, ki so med drugim načrtovali tudi zelo uspešno operacijo zavzetja RTV Slovenije.

Možnosti, da bi na teh referendumih zmagali in tako kakšnega od treh v parlamentu že sprejetih zakonov razveljavili, ni kaj prizvedati, ni kaj razvedati, čeprav nas Grimms, Jerajeva in drugi esdeesovski jurišniki skušajo na vse pretege prepričati o nasprotnem. Stvarne številke in nova referendumska pravila jim ne gredo prav na roko. Da bi na referendumu zmagali, bi namreč morali proti vladnim predlogom na vsakem referendumu glasovati najmanj ena petina vseh volilnih upravičencev, to je vsaj 340.000. Tudi če bi proti zakonskim novelam na referendumih glasovali vsi, ki so na volitvah aprila oddali glas za SDS (280.000), je to premalo, še posebej ker so v SDS komaj zbrali za razpis referenduma predpisanih 40.000 podpisov. Nekaj možnosti zmagati na kakšnem od treh referendumov bi vendarle bilo, če bi bili ti hkrati z občinskimi oziroma županskimi volitvami. Znano je namreč, da se teh volitev udeležuje več desnih kot levih volivcev. Toda tudi v vladajoči koaliciji znajo šteti in so zato to možnost gladko zavrnil in za referendumski dan določili 27. november, to je med prvim in drugim krogom občinskih volitev.

Da je referendumska zmaga tako rekoč nedosegljiva, v SDS najbrž tudi sami vedo. Zato je vprašanje, kakšen je njihov pravi cilj. Eden izmed njih je zagotovo mobilizacijski, se pravi s to referendumsko kampanjo iz letargije zaradi bolečega po-

reza na aprilskih volitvah prebuditi članstvo in tako pokazati, da stranka še vedno strumno koraka novim zmagam naproti. Enomesečna kampanja jim namreč daje odlično izhodišče, da na Golobovo vlado zlijejo ves bes zaradi izgube oblasti in z njo privilegijev. Ko gre za zakon o RTV, pa je cilj predvsem čim dlje podaljšati vladavino »svetnikov« Kmetiča, Gošnika, Jerovška in še vsaj 20 drugih janševikov ter Graha Whatmougha, Urbanije, Rebernikove iz vodstva RTV Slovenija. Programski svet je namreč alfa in omega upravljanja RTV. Ta določa programske, kadrovske, finančne in organizacijske okvire delovanja RTV, zato je tudi tako priljubljen plen politike.

To je tudi eden od razlogov, da bo to že tretji referendum na temo RTV v zadnjih letih. Kmalu po osamosvo-

jitvi je bil sprejet zakon o RTV, ki je določal, da v programskem svetu RTV sedijo predvsem predstavniki organizaciji civilne družbe. Ko je leta 2004 prišel na oblast J. Janša, je njegova koalicija sprejela nov, po domnevnem avtorju poimenovan Grimsov, na videz zelo demokratski zakon. Določal je, da več kot polovico programskih svetnikov predlagajo poslušalci in gledalci, le pet pa parlamentarne stranke. Trik je bil v tem, da so

del teh predlogov pod znamko »poslušalci in gledalci« v resnici predlagale stranke in jih potem – tiste, ki so bile trenutno v večini v državnem zboru – tudi potrdile. To Grimsovo »demokratsko« pravilo so v zadnji Janševi vladi s pomočjo opozicijskih poslancev iz Desusa in SNS pripeljali do absurda: v programski svet je ta nenačelna koalicija imenovala kar 21 »naših« programskih svetnikov od 29.

Opozicija je takrat Grimsoveremu zakonu nasprotovala in zahtevala referendum, a ga je za las izgubila. Od pol milijona volivcev, kolikor jih je prišlo na volišča, jih je zakon potrdilo 253.000 (50,3 odstotka). Prve posledice tega zakona so bile, da je direktor TV postal Jože Možina, direktor radia pa Vinko Vasle. Pahorjeva vlada je pet let pozneje pripravila nov zakon o RTV, ki bi posodobil delovanje naše javne RTV in predvsem močno omejil neposreden vpliv politike nanjo. Toda opozicija na čelu s SDS je zahtevala referendum in po takrat veljavnih referendumskih pravilih gladko zmagala. Za zakon je namreč glasovalo le 90.000 volivcev, proti pa še enkrat več. Tokrat janševikom operacija »referendum« najbrž ne bo uspela.

**Grimsovo
»demokratsko«
pravilo so v
zadnji Janševi
vladi s pomočjo
opozicijskih
poslancev iz Desusa
in SNS pripeljali
do absurda: v
programski svet
je ta nenačelna
koalicija imenovala
kar 21 »naših«
programskih
svetnikov od 29.**

V METEŽU ZGODOVINE Matjaževa vojska (2)

Povojne oborožene skupine

Martin Premk

Najbolj znane povojne oborožene skupine so se imenoval Matjaževa vojska. Ime so dobile po mitu o kralju Matjažu, ki se bo zbudil in prišel rešit trpeče ljudstvo izpod »komunizma«. Uradno so se skupine Matjaževe vojske imenoval Slovenska armija Vojske Kraljevine Jugoslavije. Njeno delovanje se je začelo septembra 1945, ko se je v Salzburgu dokončno oblikoval Nacionalni komite Kraljevine Jugoslavije, ki je bil uradno podrejen Centralnemu NKKJ v Rimu oziroma kralju Petru II. Karađorđeviću. Pri NKKJ v Salzburgu je deloval Glavni obveščevalni center (GOC) kraljeve vojske, njegovo vodenje pa je jeseni 1945 prevzel polkovnik Andrej Glušič, ki je bil med vojno četniški poveljnik v Sloveniji, leta 1944 pa so ga Nemci aretirali in poslali v Dachau. Polkovnik Andrej Glušič je bil tudi v stikih z Narodnim odborom za Slovenijo v Rimu in njegovim predsednikom dr. Miho Kreckom. Glavni OC je v letih od 1945 do 1949 vodil delo svojih podrejenih obveščevalnih centrov ob meji s Slovenijo. V Gradcu je deloval OC 400, ki ga je najprej vodil Miloš Glišič, nato dr. Karel Kornhauser in nato Jože Saje; v Celovcu OC 101, ki ga je vodil Ivan Drčar, in OC 501, ki ga je vodil Franc Grum. V Trstu je deloval OC 305, ki ga je vodil Dušan Lajovic, in v Gorici OC 505, ki sta ga vodila Anton Kostnapfel in Mirko Lojk. Delovanje glavnega in tudi drugih obveščevalnih centrov so dovoljevali in podpirali Američani in Angleži oziroma njihove obveščevalne službe. Obveščevalni

centri so poskušal uresničiti naslednje cilje:

- vzpostaviti kurirske in vohunske vezi ter organizirati obveščevalne centre v Sloveniji in Jugoslaviji;
- organizirati mrežo ilegalnih oboroženih skupin oziroma udarnih grup in odredov;
- organizirati ilegalno mrežo nasprotnikov oblasti oziroma ilegalnih krajevskih odborov.

Oborožene skupine so imenovali Matjaževa vojska, mrežo ilegalnih odborov Matjaževi odbori, celotna mreža nasprotnikov oblasti pa je dobila ime Matjažev pokret.

Sprva je najmočnejše deloval OC 400 v Gradcu, ki ga je vodil četnik Miloš Glišič. Deloval je predvsem na Štajerskem, posebno pa v Slovenskih goricah in Prekmurju, kjer je bila partizanska oblast prav tako kot med vojno tudi po vojni zelo šibka. Prvo večjo skupino je organiziral Jože Skamljič, pravnik iz Benedikta v Slovenskih goricah. Skupino je ustanovil v dogovoru z obveščevalnim centrom v Gradcu. Delovati je začela spomladi leta 1946 in je v Slovenskih goricah in Prekmurju izvedla vrsto napadov. Oborožene skupine in mrežo odborov je prišel ustanavljati tudi sam Miloš Glišič, ki je iz Slovenskih goric odšel v Beograd iskat zvezo z Dražo Mihailovićem. Tam je bil aretiran in na procesu proti Mihailoviću obsojen na smrt. Oporišče Skamljičeve skupine so odkrili v vasi Osek in ga napadli aprila 1946. V spopadu je bilo več mrtvih, Jože Skamljič je pobegnil in so ga aretirali dva meseca pozneje, ko se je skrival v cerkvi pri Sv. Treh Kraljih pri Benediktu. Proti Jožetu Skamljiču in podporni-

kom je bilo v Mariboru organiziranih več sodnih procesov. Na njih so sodili tudi pripadnikom mreže, ki jo je v Mariboru in okolici organiziral četniški oficir Miodrag Mihailović - Bule.

Največja skupina Matjaževe vojske je bila »Sernečeva skupina« ali Pohorski bataljon Matjaževe vojske. Vodili so jo trije bratje Serneč iz Selnice ob Dravi, štela je od 20 do 30 stalnih ali občasnih čla-

V Trstu je deloval OC (obveščevalni center) 305, ki ga je vodil Dušan Lajovic, in v Gorici OC 505, ki sta ga vodila Anton Kostnapfel in Mirko Lojk. Delovanje glavnega in tudi drugih obveščevalnih centrov so dovoljevali in podpirali Američani in Angleži oziroma njihove obveščevalne službe.

nov. V letih 1946 in 1947 je nenehoma napadala iz oporišč na gorskih kmetijah v Avstriji, ropala po vaseh ob meji in napadala vojake KNOJ. Njeni člani so sodelovali z avstrijskimi orožniki in angleškimi vojaki. Skupina je 24. junija 1947 v Lehnu na Pohorju ugrabila in ubila medvojnega aktivista OF in funk-

cionarja Okrajnega ljudskega odbora Maribor Franca Marčiča. Po tem dogodku je UDV z enotami KNOJ sprožila obsežen pregon po Pohorju, v spopadih so razbili večji del skupine in ujeli nekaj njenih pripadnikov. Skupina je bila takrat uničena in je prenehala delovati, bratom Serneč je uspelo pobegniti v Avstrijo. Dvanajst ujetih članov skupine je bilo julija 1947 obsojenih na odmevnem procesu v Ljubljani.

V Prekmurju so v letih 1946 in 1947 delovale skupine, katerih delovanje je povezoval Franc Markoja, »kapetan Fekonja«. Predvsem sta bili to skupini Štefana Kreslina - Marjana in Martina Šajnoviča. Skupini sta napadali kmete in predstavnike oblasti, poskušali ustanavljati ilegalne odbore, januarja 1947 sta skupno napadli postajo narodne milice v Turnišču. Skupini sta bili v nizu spopadov s varnostnimi službami do poletja leta 1947 razbiti, preživeli člani so se umaknili v Avstrijo, od tam so se še nekaj časa vračali v Prekmurje kot kurirji.

Sicer je po vojni v severovzhodni Sloveniji delovalo še nekaj manjših skupin: skupina Ignaca Šketa - Bilija in skupina Ferdinanda Slane v Slovenskih Goricah, Humska skupina in Kamniška skupina v okolici Maribora, skupina bratov Urh - Poklač v okolici Paškega Kozjaka. V okolici Celja je deloval nekdanji partizan Ivan Laubič - Palček, ki velja za zadnjega ujetega »bandita« v Sloveniji. V povezavi z ilegalno organizacijo GROM - Gorje razbojnikom - osveta morilcem je začel napadati in ropati spomladi leta 1947. Ko je bila skupina poleti 1947 razbita, se je še naprej skrival pred

oblastjo. Še naprej je tudi napadal in ropal kot navaden razbojnik, leta 1950 je zbral novo skupino, ki je bila v spopadih razbita in ujeta. Na sojenju je bil Ivan Laubič obsojen na smrt.

V Celovcu sta delovala dva obveščevalna centra: OC 101 Ivana Drčarja, prej načelnika Organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva, je začel delovati leta 1946. Kurirske zveze je imel s Pavlo Hočevar, članico Nagodetove skupine. To zvezo je ves čas nadzorovala UDV, Nagodetova skupina je bila zaradi povezav z Drčarjevim centrom obsojena na velikem javnem procesu. Zveze prek Gorenjske je Ivan Drčar imel tudi z ljubljansko škofijo in škofom Stanislavom Leničem, ki je bil zaradi tega aretiran in obsojen jeseni leta 1947. Zaradi teh »neuspehov« je Ivana Drčarja izpodrinil njegov pomočnik Franc Grum, prej domobranski častnik in obveščevalec. Na Gorenjsko je spomladi leta 1948 iz obveščevalnega centra v Celovcu poslal prek meje dve diverzantski trojki: prvo trojko je vodil Franc Jagodic, drugo pa Zdravko Rijavec. Skupina, ki jo je vodil Franc Jagodic, je 28. aprila 1948 v Bizoviku pri Ljubljani z brzostrelko ubila poslanca ljudske skupščine Franca Mojškerca v njegovi hiši. Po tem umoru je bil sprožen obsežen pregon proti mreži na Gorenjskem. Franc Jagodic je bil ubit v Kranjski Gori, ko je hotel pobegniti čez mejo, ulovili so tudi večino drugih diverzantov in aretirali vse podpornike vohunske mreže na Gorenjskem.

(nadaljevanje prihodnjic)

DOGODKI Slovesnost v Novem Kotu

80 let od požiga vasi in roške ofenzive

Bila je topla sobota, julijsko sonce je žgalo kot za stavo. V vasi Novi Kot je bilo vse pripravljeno za spominsko slovesnost ob 80. obletnici roške ofenzive in 80. obletnici požiga vasi Novi Kot in Stari Kot.

Ta kraja spadata v samostojni Sloveniji v občino Loški Potok, večji del mejita s Hrvaško (Čabar). Zaradi redke poseljenosti in majhnega števila prebivalcev tvorita eno vaško skupnost. Sicer pa do obeh vasi vodi asfaltna cesta, urejena je dobra internetna povezava, vsaka vas ima svoj vodovod in tudi vse stranske poti so asfaltirane. Težje je za zaslužek, saj se zaposleni vozijo v dokaj oddaljene kraje. Drugače je bilo to pred drugo svetovno vojno: gosto naseljeni vasi sta imeli vsaka svojo šolo - bilo je veliko otrok in mladih. V vasi so bili trgovina, gostilna, gasilski dom, sokolsko društvo in še kaj.

Druga svetovna vojna je popolnoma spremenila življenje, zdesetkala prebivalce in obe vasi sta bili do 29. julija 1942 popolnoma požgani. Največji davek so plačali vaščani, ki so svojo golgoto preživljali v taboriških smrti. Številni so za vedno ostali tam. Niti po 80 letih se teh življenj ne da nadomestiti.

Italijani so pri nas že s prihajajočo rimsko kulturo uknili kakršno koli narodno gibanje. Zatrto je bilo vse kulturno izražanje in domačine so

hoteli nasilno potučiti. Pri tem so naleteli na odpor, saj je bil gnev vaščanov že takoj močan. Mladim fantom in možem, ki so se tudi pri nas hitro organizirali in se v gozdovih pridružili različnim partizanskim enotam, je ostal samo en izhod - upor. Posledice upora so bile hude, človeškega trpljenja preveč. Vendar je bila nazadnje zmaga nad okupatorjem v prid narodnoosvobodilnemu boju.

Prav ta dejstva je v obširnem govoru poudaril slavnostni govornik Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije. Uvodni nagovor je imel predsednik KO ZB Draga Anton Cimprič. Med drugim je lepo

nagovoril domače preživlele taboriščnike, opozoril na velike posledice roške ofenzive v naših vaseh, dotaknil se je tudi Kajuhovega leta. Vse navzoče je s prijetnimi mislimi in opozorilom na težko preteklost nagovoril podžupan občine Loški Potok Maks Lavrič. Velik pomen ohranjanja vrednot osvobodilnega boja sta poudarila Janez Komidar, župan Loške doline, in dr. Vladimir Prebilič, župan občine Kočevje. Prav Prebilič, ki ceni in spoštuje vrednote narodnoosvobodilnega boja, je dejal, da smo za domovino in dobrobit ljudi v njej odgovorni izključno sami. Vse se začne in konča pri človeških vrednotah. Herman

Janež ml., predsednik Taboriščnega odbora Rab-Gonars, je povzel misel in opozoril, da generacija taboriščnikov počasi odhaja, mlajši in mladi pa so premalo podučeni o pomenu ohranjanja teh vrednot. Vrednote, pridobljene v vojni, pri mladih izgubljajo svoj pomen. Predsednik Udruge antifašista grada Čabra Miroslav Turk je povedano sklenil z željo, da se fašizem nikoli več ne pojavi, in opozoril, da je naša naloga ohranjanje spomina na dogodke med narodnoosvobodilnim bojem.

Prireditelj je bila pospremljena s kulturnim programom, v katerem se je zvrstilo mogočno zborovsko

petje ob spremljavi dveh orkestrov. Domača pevska skupina Binklarji je zapela ob spremljavi harmonike, violine in kitare. Sledila sta dva recitala. Zadnji so nastopili otroci, ki so se z mislimi, svečami in rožami poklonili generaciji, ki je med vojno umrla v taboriških in na bojiščih. Talci in vse žrtve fašizma Novega Kota in Starega Kota imajo v Novem Kotu obnovljen spomenik. Vkllesana so vsa imena s priimki. Domačini, ki tudi še po 80 letih žalujemo za toliko žrtvami, se še kako strinjamo z mislijo, vkllesano na hrbtni strani spomenika:

»DOKLER BO ŽIVEL ROD
ŠUMEČIH GOZDOV
NOVEGA IN STAREGA KOTA,
BO OSTAL SVETAL
SPOMIN NA ŽIVLJENJA,
DAROVANA ZA SVOBODO
DOMOVINE.«

Spominska slovesnost je potekala pod okriljem ZZB za vrednote NOB Kočevje, Cerknica, KO ZB Draga in vaške skupnosti Novi Kot - Stari Kot. Pokroviteljstvo so prevzele občine Loški Potok, Kočevje, Cerknica, Loška dolina in Bloke. Pravzaprav je s KO ZB Draga sodelovala celotna lokalna skupnost Dragarske doline, kamor naši dve vasi spadata.

Irena Klepac

V Novem kotu so se spomnili 80. obletnice roške ofenzive in požiga dveh vasi.

SPOMENIKI Partizanski spomeniki na Geopediji (9)

Štirinajsta na Paškem Kozjaku

NA TEM MESTU SE JE MED 16. IN 18. 2. 1944 ODVIJALA KRVAVA IN ODLOČILNA BORBA XIV. DIVIZIJE IN TU SO DAROVALI SVOJA ŽIVLJENJA TRIJE PARTIZANI.
ZB DOBRNA

Padli na vrhu Basališča 18. februarja 1944 (od leve proti desni): Alojz Zavolovšek iz Bočne, Franc Gerl z Otoka pri Cerknici in Valentin Šavli - Pavl iz Tolminskega Loma

Leta 2021 onečaščena plošča na Basališču (foto: Stane Gradišnik)

Tomšičeve brigade, je med prvimi prispel na Miklavževo planjo, kjer se je zbirala divizija. Opazil je, da se ob robu jase s smrečic usipa sneg. Aktiviral je bombo in jo vrgel med smrečje. Hip nato se je vnel oster spopad z Maunzovimi planinskimi lovci, ki so prodirali po grebenu od Sv. Jošta.

Rafali so izzvali pravo paniko. Ranjenci na nosilih so začeli vpiti na pomoč. To je spodbudilo jurišno četo Janeza Kramariča, da se je pognala po grebenu proti Nemcem. Čudno je tlesnilo in mitraljezec Alojz Zavolovšek iz Gornjega Grada je padel v sneg. Smrtno je bil zadet tudi Franc Gerl - Mežnarjev z Otoka pri Cerknici. Med pregledovanjem bojišča so pozneje našli mrtvega še Valenti-

Nagrobnik padlim na pokopališču Sv. Jošt na Paškem Kozjaku (foto: Miran Hladnik)

na Šavlija - Pavleta iz Tolminskega Loma.

Po vojni je legendarni komandant Štirinajste divizije, narodni heroj Ivan Kovačič - Efenka, s svojimi borci poskrbel za postavitev obeležij na Paškem Kozjaku od Senegaškega mlina do Čuježa v dolini Pake. Žal je sedem pomnikov že izginilo zaradi malomarnosti in hudobije. Zadnja skrunitev pomnika na Basališču se je zgodila leta 2016. Lani smo postavili novo obeležje, ki je spet izginilo; na Geopediji je zato označeno z zeleno zvezdico namesto z rdečo, ki predstavlja obstoječe obeležje. Spodobilo bi se, da vse štiri občine skupaj na Basališču postavijo dostojen spomenik Štirinajsti diviziji.

Stane Gradišnik

OBLETNICA Svibnik pri Črnomlju

80. obletnica požiga vasi

27. avgusta je bila na Svibniku pri Črnomlju spominska slovesnost ob 80. obletnici požiga vasi in 80. obletnici odhoda vaščanov v koncentracijsko taborišče Rab.

Svibnik je italijanski okupator požgal 26. julija 1942. Pogorelo je osem hiš in 23 gospodarskih poslopj. Brez doma je ostalo 52 vaščanov. Tega dne so bile požgane še številne druge belokranjske vasi. To je bil čas italijanske ofenzive, imenovane roška ofenziva, ki je na našem ozemlju potekala z namenom uničenja odporiškega gibanja partizanskih enot. Okupator je požgal vasi, streljal talce, v taborišča na Rab in Gonars je odpeljal mnogo družin. Iz Črnomlja so v juliju 1942 v koncentracijsko taborišče na Rabu odpeljali 36 družin. Iz Svibnika je bila na Rabu družina Planinc (starša in osem otrok). Na Rabu se jim je 5. septembra rodila še hči Tončka, ki zdaj praznuje 80 let.

Do konca leta 1942 je bilo v koncentracijskih taboriščih v Italiji 1336 civilnih internirancev iz Bele krajine. Številni se niso vrnili, med njimi tudi Svibničana Anton Planinc in njegova hči Marija. Danes so še redki živi preživeli interniran-

ci. Med nami so bili: Cvetka Planinc, Darka Čop, Jože Pezdirc in Marija Pezdirc.

V spomin na požig vasi pred 80 leti, ki je žalostno zaznamoval ljudi v času druge svetovne vojne, smo v središču vasi postavili informativno tablo s podatki o dogodku. Namen informacije je ohraniti spo-

min na težke čase in trpljenje vaščanov za vse sedanje in prihodnje rodove. Postavitev table so omogočili ZB za vrednote NOB Črnomelj in donatorji. Ureditev okolice so opravili vaščani s prostovoljnim delom ob pomoči krajevne skupnosti Črnomelj.

Cvetka Aupič, foto: Jani Kastrin

KOMENTAR

France Križanič

Gospodarjenje z električno energijo

V zadnjih dveh desetletjih sta za gospodarjenje z električno energijo v EU značilna dva procesa. Prvi je preobrazba sektorja v tržno dejavnost z močno državno regulacijo, drugi pa je izdatno subvencioniranje proizvodnje električne energije iz obnovljivih virov.

Tranzicija gospodarjenja z električno energijo iz infrastrukturne v tržno dejavnost je v EU pretežno končana. Empirične analize kažejo, da je kratkoročno sprememba tega prehoda v državah starih članicah povečala korist potrošnikov elektrike (Carlo in Massimo Florio). Podobne so tudi ocene za ZDA (Erin Mansur in Matthew White). Ponudba in povpraševanje na trgu sta najprej vplivala na znižanje cen, nato pa so se začele prilagajati spreminjanju ravnotežja na trgu. V obdobju recesije so ob krčenju povpraševanja po električni energiji njene cene upadale, ob gospodarskem okrevanju pa naraščale. Očitno je tudi približevanje, če že ne poenotenje ravni cen električne energije sosednjih držav članic EU. Obenem se je kot stranski učinek tranzicije sektorja elektroenergetike povečalo tveganje nestabilnosti v oskrbi z električno energijo, kot ga kaže poslabšana razlika med dejansko in optimalno ravno zmogljivosti proizvodnje, prenosa in distribucije te dobrine (Fabrizio Pompei, Erkan Erdoglu). Ločitev proizvodnje (elektrarne) od prenosa električne energije (v Sloveniji ga izvaja ELES), ki je bila pogoj za delovanje zakonov ponudbe in povpraševanja pri gospodarjenju z električno energijo, je povečala negotovost in stroške delovanja elektroenergetskega sistema (David Kaserman in John Mayo).

V obdobju po svetovni finančni krizi je EU dopustila državno subvencioniranje proizvajalcev električne energije iz obnovljivih virov. V Nemčiji kot najmočnejšem evropskem gospodarstvu so te subvencije dobile tolikšen obseg, da so začele opazno vplivati na gospodarjenje z električno energijo v drugih članicah EU. Nemčija je za subvencije proizvajalcem električne energije iz obnovljivih virov (v glavnem vetrne in sončne elektrarne) od leta 2010 do 2019 izplačala dobrih 219 milijard evrov (Netztransparenz). To so štiriinpolkrat večja sredstva od slovenskega bruto domačega produkta (BDP) v letu 2019. V letu 2019 je Nemčija za te subvencije porabila skoraj 27 milijard evrov ali 0,8 odstotka BDP. Podoben, le manj intenziven proces je potekal v Sloveniji, kjer smo do leta 2019 za subvencije sončnim elektrarnam namenili skupaj 512 milijonov evrov, v samem

letu 2019 pa 62 milijonov evrov ali 0,1 odstotka BDP (Borzen).

Slovenija je s subvencijami sončnih elektrarn vplivala le na približno dvoodstotno povečanje skupne proizvodnje električne energije na pragu, medtem ko je Nemčija spodbudila nastajanje velikih presežkov te dobrine. Leta 2018 je na primer neto izvozila 49 teravatnih ur ali skoraj desetino višine svoje končne porabe električne energije (Eurostat). Tolikšen subvencioniran izvoz je pomenil resno motnjo na trgu držav, ki uvažajo električno energijo iz Nemčije. Za proizvajalce elektrike cena ni več kazala relativne redkosti te dobrine, kar je zmanjšalo investicije in ustvarilo razmere za energetske krize.

Vzpostavljane trga električne energije v EU in velike subvencije nekaterim proizvajalcem so najprej vodili do ravni cen električne energije, ki ni pokrivala stroškov precejšnjega dela klasičnih proizvajalcev (premogovne in plinske termoelektrarne ter hidroelektrarne in jedrske elektrarne razen tistih, ki so že amortizirane oziroma odplačane). Leta 2018 je sledil dvig cen emisijskih kuponov (plačilo elektrarn za izpuste ogljikovega dioksida), kar je ob premajhnih vlaganjih v nove

Slovenija je s subvencijami sončnih elektrarn vplivala le na približno dvoodstotno povečanje skupne proizvodnje električne energije na pragu, medtem ko je Nemčija spodbudila nastajanje velikih presežkov te dobrine.

proizvodne zmogljivosti povzročilo postopno dviganje cen električne energije. Te se na trgu vzpostavijo na ravni, ki pokriva stroške najmanj konkurenčnega proizvajalca. Gre za tako imenovane »mejne proizvajalce«; drugi ustvarjajo večji dobiček, nekateri tudi zelo velikega. »Mejni proizvajalci« so bile sprva starejše premogovne

termoelektrarne, od dviga cen zemeljskega plina (začetek leta 2021) na monopoliziranem trgu te dobrine pa so »mejni proizvajalci« postale plinske elektrarne. Borzna cena elektrike se je dvignila za večkratnik. Julija letos so bile na primer slovenske uvozne cene oskrbe z električno energijo, plinom in paro za 277 odstotkov višje od cen julija 2021. Ta dvig se sedaj postopoma prenaša v pogodbe o dobavi električne energije, ki se sklepajo za daljša obdobja (terminske pogodbe), in z njimi vpliva na znižanje standarda prebivalstva, ki se bo zatem dodatno zmanjšal zaradi izgube delovnih mest ob zapiranju proizvajalcev v panogah, kot so kovinska, kemijska, papirna ali pa živilska industrija. V javnosti dostopne informacije (The Economist) kažejo, da namerava EU ukrepati s povečanim reguliranjem trga električne energije in omejitvi cene tako, da si bodo elektrarne pokrivala stroške ter ustvarjale normalen dobiček. V tej regulaciji bi lahko vsak proizvajalec dobil tako imenovano »cenovno kapico«.

VRANOV LET Mednarodna spominska pot zavezništva

Pohodniški podvig Avstrijcev

Organizator pohoda Avstrijcev po delu Vranove poti je bil izjemno dejavni član Društva Vranov let, pravi zanesenjak Mathias Hammer iz Gradca v Avstriji. Mathias je sicer tudi dolgoletni član in funkcionar društva Avstrijsko-slovenskega prijateljstva. Prehodil je celotno pot in stalno sodeluje pri markiranju.

Za začetek je ponudil priložnost desetim pohodnikom in vsi so jo v le nekaj dneh izkoristili. Pohodnike so zanimale naše nedavno natisnjene pohodniške knjižice, ki smo jim priložili nemški prevod. V zameno so zbrali lepo vsoto, ki so jo namenili Društvu Vranov let. Pri nas smo organizirali dobrodošlico, ki sta jo v Semiču in Otoku pripravila Milan Travnikar, podpredsednik Društva Vranov let, in Drago Mohar, naš član iz Semiča. Za obe strani je bil ta mednarodni stik prijatna izkušnja.

Mathias Hammer je pripravil članek o pohodu: »Od 19. do 21. avgusta 2022 sem vodil skupino rojakov, Avstrijcev, po stopinjah partizanov na Dolenjskem in v Beli krajini. Pot je osnova Projekta Vranov let, ki ohranja spomin na osvoboditev več kot stotih zavezniških vojakov iz nemškega taborišča vojnih ujetnikov pozno poleti leta 1944. Tedaj se je zgodil največji množični pobeg v vojni, zahvaljujoč logističnim spretnostim partizanov, predvsem pa pomoči kmečkih prebivalcev, ki so kljub nevarnosti za svoje življenje in izgubo imetja možem dajali hrano in zavetje. Spominska pot sledi smeri poti pobega od Ožbalta ob Dravi do Otoka ob Kolpi na hrvaški meji. Na tem pohodu smo prehodili zadnji del poti, dolg 52 kilometrov. Prvi dan smo hodili od vasi Dobrava v Dvor, kjer smo na Dvoru 7 prvič žigosali knjižico. Prečkali smo Krko in v senci poplavnega gozda vzdolž reke vse

do Soteske uživali čudovito naravo. Ta del pohoda nam zagotovo ostaja v spominu kot eden najlepših, saj smo navdušeni občudovali lepoto narave. Okrepčali smo se v gostilni Pri Henriku, zabeležili prisotnost v knjižici in se odpravili proti cilju prve etape, v Dolenjske Toplice. Ustavil nas ni niti krajši naliv. Vranova pot se je od tod ujela z evropsko potjo E7 in kmalu tudi s Pešpotjo Levstikove brigade. Drugi dan smo še dolgo opazali tudi markacijo E7. Ves dan smo uživali v gozdni hriboviti naravi, posejani z vasicami, in prešli veliki gozd Ravno bukove do njegovega roba visoko nad Semičem, kjer sta nas presenetila čudovita panorama Bele krajine in pod nami pogled na strmine vinogradov nad Semičem. V naše veliko veselje sta nam pripravila presenečenje krajevna predstavnik ZB NOB, Drago Mohar in Milan Travnikar. Pripravila sta požirek dobrodošlice. Ko smo na začetku Smuške ceste skupaj pritrtili smerno tablo z napisom 'Mednarodna spominska pot zavezništva Vranov let', smo se po cesti, imeno-

vani Med vinogradi, spustili strmo navzdol v Semič, kjer smo prenočili. Zadnji dan smo se podali mimo šole v Semiču, ki so jo domačini med narodnoosvobodilno vojno imenovali »amerikanski hotel«. Pri Pezdircu smo žigosali knjižico in po cesti skozi Gradac odšli do cilja, v Otok, od koder so leta 1944 osvobodjene zavezniške vojne ujetnike in rešene letalce evakuirali v Bari. Spet sta nas pričakala Drago in Milan, tokrat s tradicionalno belokranjsko pogačo. Ob družabnem srečanju smo naši popotniški podvig končali. Na svoji poti smo doživeli lepote slovenskih krajin, spoznali prisrčnost in gostoljubnost ljudi in njihovo pripravljenost pomoči potrebnim. Spominska pot Vranov let je v celoti markirana, rumeno polje s črnim vranom je bilo naš dober vodnik. Sam sem ponosen, da sem to spominsko pot svojim rojakom lahko približe predstavil in s tem v pravi luči prispeval k pogledu na partizanski narodnoosvobodilni boj v kontekstu zgodovine.«

Mathias Hammer, uvod in prevod Eduard Vedernjak

DOGODKI Jože Lacko

Simbol upora proti okupatorjem

Jože Lacko (1894–1942) je od leta 1932 kot komunist politično deloval na širšem ptujskem območju, zelo dejaven pa je bil v tudi podružnicah Zveze društev kmečkih fantov in deklet, katere člani so se v veliki meri pridružili narodnoosvobodilnemu boju. V letu 1936 je kandidiral za župana lokalne občine, na volitvah v narodno skupščino decembra 1938 je kandidiral kot predstavnik kmečko-delavskega gibanja na opozicijski listi Vladimirja Mačka. V začetku septembra 1939 je bil ob ustanovitvi Zveze delovnega ljudstva Slovenije v Celju izvoljen v njen glavni odbor ter je bil podpisnik proglašenja Zveze delovnega ljudstva Slovenije z naslovom: »Kaj hočemo«, ki je pozival v boj za svobodne volitve, za politično, gospodarsko in kulturno osamosvojitve slovenskega naroda, samoupravo občin, svoboden razvoj združništva, agrarno reformo ter boljše življenjske razmere delavcev in kmetov. Leta 1940 je sodeloval pri zbiranju podpisov za Društvo prijateljev Sovjetske zveze. Pri Lackovih v Novi vasi so se iz leta v leto vrstili sestanki komunistov, pri njih doma pa so se večkrat zadrževali tudi ilegalci Komunistične partije. Konec septembra 1936 je bila na Lackovi domačiji pokrajinska konferenca SKOJ za Slovenijo, septembra 1939 pa konferenca Komunistične partije za severovzhodno Slovenijo. Deloval pa ni le politično, temveč je tudi organiziral zbiranje pomoči delavcem, na primer ob štrajku tekstilnih delavcev leta 1936 v Mariboru.

Zaradi političnega delovanja so kraljeve oblasti Lacka že januarja 1941 internirale v vojaško taborišče v Medžimurju, kjer je ostal do napada na Jugoslavijo. Še pred kapitulacijo starojugoslovanske vojske se je pridružil vojaškim prosto-

voljcem s Ptuja in iz okolice, ki so ga izbrali za svojega komandanta. Prvo partizansko četo v Slovenskih goricah so ustanovili v začetku leta 1942 ter jo poimenovali po Jožetu Lacku, sam se ji je pridružil šele 7. avgusta. Že naslednji dan so Nemci četo obkrožili v Mostju pri Ptujju in jo uničili; le trem borcem se je uspelo rešiti iz obroča, med njimi je bil tudi Jože Lacko. Zajeli so ga čez dva dni, zaradi posledic mučenja je umrl 18. avgusta 1942. Smrt Lacka je močno odjeknila med zavednimi Slovenci v Slovenskih goricah, njegovo ime je postalo simbol upora proti okupatorju. Že med vojno so po Jožetu Lacku poimenovali partizansko četo, ki je ustanovilo vodstvo mariborskega okrožja KPS in OF januarja 1944. Lackova četa, ki je delovala v bližini Maribora, je prerastla v bataljon z štirimi vodi. Ob ustanovitvi Pohorskega odreda na Rogli 27. junija 1944 so borci Lackovega bataljona vključili v Pohorski odred, ga zatem preuredili ter ga preimenovali v Lackov odred. Ta odred je deloval med Dravo in slovensko-nemško mejo, s svojimi akcijami pa je segel tudi globoko na ozemlje današnje Avstrije.

Jožeta Lacka so za narodnega heroja proglasili 21. decembra 1951.

(Viri: Zbornik Revolucionarna izročila – Domicili v slovenskih občinah, Ljubljana 1981, in dr. Irena Mavrič Žižek)

Narodni heroj Jože Lacko

Zabeležka vnuka heroja Lacka Jožeta Lacka

DOGODKI 80. obletnica

Požig zlatopoljskih vasi

Juljski in avgustovski tragični dogodki izpred 80 let nas obvezujejo, da se ob vsakem zgodovinskem času spoštljivo poklonimo trpljenju in pogumnemu boju za večne človeške vrednote, med katerimi sta na prvem mestu mir in svoboda. S spominsko slovesnostjo, ki sta jo 6. avgusta organizirala Občina Lukovica in Združenje borcev za vrednote NOB Lukovica v sodelovanju s krajevno skupnostjo Zlato Polje in Športnim društvom Zlato Polje, so se poklonili zgodovinskemu spominu ob 80. letnici požiga zlatopoljskih vasi in Korena ter spominu na nepredstavljivo gorje izgnanih vaščanov in nedolžnih smrti.

Pred 80 leti je bilo v zrelem poljetju Zlato Polje zlato ob žita, ki so ga z vso ljubeznijo pospravljali kmetje za polne kašče, za preživetje v vojni, ki se je grozljivo širila na podeželje in dosegla sleherno domačijo. Razkrajala se je človečnost in življenje je izgubilo vrednost. Nad prebivalce Korena se je 8. avgusta 1942 zgrnil konec sveta, apokalipsa gorja in moralni padec podivjanih sovragov. V grozljivem plamenu vseh prijaznih domačij in gospodarskih poslopij je živih zgorelo šestnajst odraslih moških. Kriki groze so parali nebo, pod ognjeni-

Spomenik požigu zlatopoljskih vasi

mi zublji so ječali tramovi, strehe ljubkih hiš in vas se je sesula vase. Sesula v kup ruševin, iz katerih se je še dolgo zlovesče kadilo. Ženske in otroke, ki so otrpli od groze, so kot živino naložili na tovornjake in odgnali v izgnanstvo v Nemčijo.

Enaka grozodejstva so čez tri tedne doživeli tudi Zlato Polje, Trnovče, Obrše, Brezovica, Podgora in Mala Lašna. Spomin na tisti avgustovski dan leta 1942, ko je nemški okupator požgal še šest vasi in je večino moških, vse ženske ter otroke izgnal na prisilno delo v Nemčijo, je živo vtisnjen v spomin starejših krajanov. Kot opomin pa je neizbrisno zapisan v zavest novih generacij. Spominska slovesnost je potekala na športnem igrišču v

Podgori pri Zlatem Polju. Zbrane so nagovorili županja Olga Vrankar, generalni sekretar ZZB NOB Slovenije Aljaž Verhovnik, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Lukovica Marjan Križman ter predsednik Krajevne skupnosti Zlato polje Janko Jamšek.

V kulturnem programu, ki ga je povezovala Helena Urbanija, so sodelovali Godba Lukovica, Moški pevski zbor Lipa Trojane, recitatorji Roman Podmiljšak, Brigita Rožič in Eva Pervinšek ter harmonikarji. V spomin na tragične dogodke pred 80 leti so postavili velik lesen kip »Mati z otrokom«, ki ga je naredil kipar iz Velenja Vlado Cencel.

Miro Pivar

DOGODKI Tržaška Ana Frank

Zora Perello Godina

O protifašistični borki in aktivistki narodnoosvobodilnega boja Zori Perello Godina, rojeni leta 1922 v Šklednju pri Trstu, ki je v 23. letu starosti umrla 21. decembra 1945 v nemškem koncentracijskem taborišču Ravensbrück, so učenci osnovnih, srednjih in glasbenih šol slovenskega Primorja v dramatizirani predstavi v Hrpeljah predstavili njen čas in življenje po knjigi Lide Turk in scenariju Nede Zorman. Pevske vložke sta prispevali Ivana Jelaš in Nea Kravac ob spremljavi kitaristov Vida Kavrečiča in Aurore Rakar. Režijo je ustvarila Samanta Kobal, mentorstvo in izbor glasbe pa so zaupali Maji Cilenšek in Boštjanu Andrejcu. Organizatorji prireditve, Združenje antifasistov, bor-

cev za vrednote NOB in veteranov Ankaran, so tako po dobro sprejeti predstavi v Ankaranu in Boljuncu predstavo ponovili v dvorani občine Hrpelje - Kozina, kjer jih je prijazno sprejela domača županja Saša Likavec Svetelšek, ki je igralcem in pevcem čestitala in jim podelila rdeče nageljčke. Številne zbrane na prireditvi, ki so jo organizirali ob stoti obletnici rojstva Zore Perello in počastitvi 92. obletnice ustrelitve bazoviških junakov, sta nagovorili predsednica ankaranskih borcev Darinka Vovk in zamejska Slovenka Silvana Dobrila Kralj. Za predstavitev v Brkinih pa so se odločili zato, ker se je Zorina mati Pavla Kocjančič rodila v Velikih Ločah in je nekaj časa živel v Gradišču.

Pisatelj Boris Pahor je Zoro Perello označil za tržaško Ano Frank. Pri komaj 18 letih je doživela mračnost zapora, sledile so številna aretacije in mučenja v zaporih do uničevalnega nacističnega koncentracijskega taborišča za ženske. Mladi ustvarjalci so za prekrasen prikaz Zorinega prekratkega življenja poželi močan aplavz številnega občinstva.

Olga Knez

■ JUBILEJI 80. rojstni dan

V taborišču na Rabu rojeni Belokranjki

Ko je poleti 1942 italijanska vojska Belokranjce množično internirala v koncentracijsko taborišče na Rabu, sta bili v živinskih vagonih tudi noseči Rozalija Šprajcer iz Črnomlja in Amalija Planinc Svibnika. V rabskih šotorih sta rodili zdravi deklici, Mimo in Tončko, ki sta kljubovali usodi in nečloveškim razmeram ter septembra praznovali 80. rojstni dan.

Iz Šprajcerjeve družine so bili na Rab poleg noseče matere internirani še njen enoletni sin Franci, mož Stanko in njegova 86-letna babica Ana. Franci je bil najmlajši, Ana pa najstarejša med Črnomlajci, ki so jih italijanski vojaki po domovih »pobirali« na Anino, 26. julija 1942. Najštevilnejša je bila Planinčeva družina s Svibnika: poleg noseče matere in očeta Toneta so v internacijo odpeljali še njunih osem otrok, starih od tri do 21 let. Očeta so pokopali na Rabu, 17-letna Marijo pa v Gonarsu, kamor so bili pozneje premeščeni.

Osemdesetletnici se ob visokem jubileju v preteklost ozirata s hvaležnostjo svojima materama, ki sta ju uspeli ohraniti pri življenju. Za prihodnost pa si želita predvsem, da njuni potomci in vse nove generacije Slovencev nikoli ne bi doživeli takšnih vojnih grozot, kakršne so okupatorji prizadejali tudi Belokranjcem. Leta 1942 so poleg družin »banditov« internirali tudi na stotine fantov in moških, morebitnih upornikov, ki so jih »polovili« po hišah, njivah in vinogradih. Konec tega leta je bilo v italijanskih koncentracijskih taboriščih 1336 Belokranjcev. Številni se od tam nikoli niso vrnilo. Italijanski vojaki so po-

Marija Mima Pezdirc, rojena Šprajcer, s hčerjo Sonjo

Antonija Tončka Planinc iz Lesc s hčerjo Ireno in vnukinjo Aljo

žigali vasi, na Svibniku med drugimi tudi Planinčevo hišo, ropali in pustošili so po domovih. Teror je trajal vse do kapitulacije Italije jeseni leta 1943, ko je Bela krajina postala osvobojeno ozemlje, Črnomelj pa njegovo središče. (I. T., foto: družinska arhiva)

Danica Todorovski,
foto: družinska arhiva

■ V METEŽU ZGODOVINE 15. julij 1937

Koncentracijsko taborišče Buchenwald

Pred 80 leti je bilo ustanovljeno koncentracijsko taborišče Buchenwald. 15. julija 1937 je bilo namreč iz koncentracijskega taborišča Sachsenhausen nad Berlinom na hrib Ettersberg deset kilometrov od Weimarja deportiranih prvih 149 zapornikov, in sicer z namenom, da bi zgradili koncentracijsko taborišče. Tistega dne je taborišče predstavljala le baraka sredi državnega gozda, postavili so jo stražarji iz koncentracijskega taborišča Lichtenburg. V naslednjih petih tednih je iz taborišč Sachsenburg in Lichtenburg prispelo skoraj 2000 jetnikov vključno z velikim številom političnih zapornikov. Leta 1937 je bilo skupaj pripeljanih 2912 ujetnikov, od katerih jih je 53 umrlo že do 1. januarja 1938.

Prvi ujetniki so morali izkrciti gozd, položiti kanalizacijo in daljnovode, zgraditi ceste, barake, stanovanjske zgradbe, garaže in vojaško taborišče. To obdobje gradnje je bilo še posebno kruto. V 14 do 16 urah težkega fizičnega dela vsak dan so ob nenehni nevarnosti kaznovanja esesovcev zgradili taborišče in esesovske prostore, upravne zgradbe in vile za višje častnike SS, ceste, toplarno, ograjo taborišča s 23 stražnimi stolpi. Ko se je v mestu Weimar razvedelo, da bo novo koncentracijsko taborišče nosilo ime »K. L. Ettersberg«, je bilo vse več nasprotnikov tega, saj je bilo ime Ettersberg navezadnje povezano s pesnikom Johannom Wolfgangom von Goethejem. Po ugovoru weimarske nacistične kul-

Glavni vhod v nekdanje taborišče Buchenwald. Foto: Jani Alič

turne skupnosti se je taborišče dva tedna zatem preimenovalo v »K. L. Buchenwald/Post Weimar«.

Od leta 1938 so prihajali v Buchenwald transporti taboriščnikov iz vse Evrope: iz Poljske, Francije, Belgije, Luksemburga in Nizozemske, iz Jugoslavije in Sovjetske zveze. Na Ettersbergu so bili v velikem številu tudi španski borci in italijanski ujetniki, skupaj več kot 30 narodov. V Buchenwaldu in njegovih 136 podružnicah je bilo skupaj zaprtih več kot 250.000 ljudi. Zaradi razmer v taboriščih, na pohodih smrti in terorja SS je bilo pomorjenih več kot 60.000 ljudi.

V taborišču Buchenwald so uspeli organizirati odpor proti terorju nacistov. Ustanovljena je bila med-

narodna ilegalna organizacija, v kateri so pomembno vlogo imeli tudi jugoslovanski taboriščniki. Tako so uspeli ob bližanju zaveznikov z napadom na nemške stražarje 11. aprila 1945 osvoboditi taborišče in ga predati ameriškim vojakom. Osvoboditev je dočakalo 21.000 taboriščnikov, med njimi več kot 900 otrok in mladostnikov. 19. aprila 1945, na zadnjem »apelu« v taborišču, so oblikovali tudi svojo še danes aktualno Buchenwaldsko prisego: »Uničenje nacizma z njegovimi koreninami je naše geslo. Gradnja novega sveta miru in svobode je naš cilj!«

In ta boj še ni končan!
J. A.

■ V METEŽU ZGODOVINE 26. april 1944

Usodni dan za prekmurske Jude

Namesto običajnega uvoda v tematico, ki jo bom poskušal najbolj na kratko predstaviti bralkam in bralcem, sem iz bogate zapuščine v osebni arhivi izbrskal zanimiv odlomek spominjanja ene od redkih še živih prič taborišča smrti v Auschwitzu, **Bogdana Bartnikovega**.

Nekoč so namreč otroci v taborišču vprašali kapote (to so bili taboriščniki, ki so opravljali pazniško službo), kaj neki so storili, da so si zaslužili taborišče in ne svobode: »Smejali so se in rekli – ali vidite dimnik? To je edina pot v svobodo.« In nadaljeval: »Pred kratkim so me učenci, s katerimi sem se srečal, vprašali, ali smo imeli v Auschwitzu šolo. Najprej sem se zasmel, potem pa sem pomislil, da je to pravzaprav bila šola, šola preživetja, kjer so nas želeli spremeniti v sužnje, nas oropati upanja, da nas čaka kakršno koli življenje, da bi dosegli, da jim sledimo v plinske celice,« je poudaril. »To ni bilo koncentracijsko, ampak uničevalno taborišče, iz katerega je pot vodila skozi dimnik. A nas niso zloмили, čeprav so nas pripravljali za ponižno smrt – tako da naj bi za tretji rajh delali, dokler ne bi omagali. Ostali smo ljudje skozi lakoto, mraz, izčrpanost, ohranili smo sanje o svobodi in zato preživeli,« je poudaril nekdanji taboriščnik Bartnikowski in pripoved končal: »O tem, kaj se je do-

gajalo tukaj, moramo govoriti. Zavedati se moramo, da lahko totalitarni režimi vodijo prav v to smer.«

Njegova misel nas mora spremeljati tudi ob spominjanju na 26. april 1944, ko so potekale največje deportacije prekmurskih Judov v taborišča smrti. V Murski Soboti in Lendavi so v tamkajšnjih sinagogah zbrali veliki skupini Judov. Iz obeh mest (pozneje pa tudi iz nekaterih drugih prekmurskih krajev) so v prvem valu odpeljali 367 Judov. Po teh množičnih deportacijah prekmurskih Judov sta sledila še dva vala, prvi maja in zadnji, najmanjši val še oktobra leta 1944. Prekmurske Jude, ki so bili leta 1944 aretirani in odpeljani v taborišča smrti kot prvi v okviru množičnega uničevanja madžarskih Judov, so preko Čakovca odpeljale v začasni judovski geto v Nagykanizso in od tam v nemško uničevalno taborišče Auschwitz-Birkenau v okupirani Poljski. Tam je večina prekmurskih Judov končala življenje. Nekaj prekmurskih Judov so odpeljali tudi v nekatera druga koncentracijska taborišča. Po vojni se jih je iz taborišč vrnila samo peščica in to so bili le še ostanki ostankov nekdanjih cvetočih in vplivnih judovskih skupnosti v Lendavi in Murski Soboti. Vse deportacije so potekale pod

Slovesnost ob spomeniku na judovskem pokopališču v Murski Soboti (arhiv MO M. Soboti)

nadzorom žandarmerije oziroma matične madžarske policije. Madžarski žandarji in madžarski fašisti so pri aretacijah po vaseh sodelovali tudi s slovenskimi žandarji v madžarski žandarski službi. Pri sestavljanju seznamov Judov v Lendavi in Murski Soboti so sodelovali tudi domačini, celo nekateri sosede, ki so judovske družine dobro poznali. Po končanih deportacijah so v obeh mestih nekateri domačini kradli ju-

dovsko premoženje, zlasti stanovanjsko opremo, pohištvo in posodo. Nakradenega blaga nikoli niso vrnil in ta del judovske preteklosti v Prekmurju je vse do danes ostal še neraziskan del zgodovine prekmurskega judovstva. Zaradi množičnih deportacij in uničenja Judov je po uradnih podatkih o žrtvah vojne 1941–1945 in zaradi nje na Slovenskem znašal delež civilnih žrtv vojne v Prekmurju 1,8 odstot-

ka. Natančnega števila žrtv holokavstva v Prekmurju najbrž nikoli ne bomo izvedeli. Podobno velja tudi za druge slovenske žrtve holokavstva. Doslej je najverodostojnejši seznam s 587 imeni, a tudi ta še zdaleč ni dokončen.

Ob dnevu spominjanja na množične aprilske deportacije prekmurskih Judov leta 1944 so v Lendavi predstavili projekt *Ne pozabi* (Never Forget), ki je podprt s sredstvi EU. Judovska občina Čakovec, ki je nosilka projekta, ga je pripravila v sodelovanju s Centrom judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor in lendavsko občino. Spominska slovesnost je bila tudi pri spomeniku na judovskem pokopališču v Murski Soboti, pripravili sta jo Judovska skupnost Slovenije in Mestna občina Murska Sobota. Zbrane, med katerimi je bila tudi edina še živeča živa priča te tragedije, **Erika Fürst**, je pozdravil predsednik Sinagoge Ljubljana **mag. Elie Rosen**, ki je med drugim povedal, da spominski dogodki in komemoracije svojega pogleda ne smejo upirati samo v preteklost. Uspešno morajo spodbujati razmislek in delovanje, vse drugo bi bilo žrtvam v posmeh. Rabin Judovske skupnosti Slovenije **Ariel Haddad** je ob spomeniku molil za vse umrle.

Marjan Toš

V METEŽU ZGODOVINE *Gostilna Ruski car (2)*

Trije bratje Cunder v NOB

Tomaž Kšela

V gostilni Ruski car na Ježici v Ljubljani so že na začetku narodnoosvobodilnega boja potekali sestanki, na katerih so se dogovarjali za vključitev različnih skupin v Osvobodilno fronto. Tako denimo iz knjige Lojza Tršana *OF v Ljubljani – organiziranost v času italijanske okupacije 1941–1943* izvemo, da so Maks Sremecky, Milan Kmet in Stane Cunder junija 1941 naložili Viktorju Vodušku povezavo starejših športnih delavcev v OF. Vodušek je nato z znanim plavalcem Brankom Zihherjem s športniki OF povezal ing. Stanka Bloudka.

Tri brate Cunder v svoji knjigi *Kruh upanja* omenja tudi pisateljica Kristina Brenkova, ki jo je Boris Kidrič spomladi 1941 določil za kurirko in spremljevalko Prežihovemu Vorancu. Po njenih navedbah se je Voranc sestajal z »domiselnim, ne-

narno delo, dokler ne bo prisiljen iti v ilegalo.

»Kljub prizadevanjem je Stane Cunder šele ob koncu leta 1937 in začetku 1938 s posredovanjem brata Milana in bratranca Karla Žagarja dobil stik z revolucionarji Štebijem, dr. Alfredom Šerkom, Vladom Kozakom, Ivanom Kreftom in še nekaterimi. Od njih je dobil toliko partijske vzgoje, da je bil ob začetku vojne 1941 že čvrsto povezan s partijo. Takoj po kapitulaciji aprila 1941 je odšel v ilegalo, ker ga je že iskal gestapo,« navaja njegov sin. »Povezal se je s tovarišem Vinkom Möderdorferjem. Ta mu je določil delo z dr. Alešem Beblerjem v vojnem sektorju in delo v obveščevalnem sektorju z Zdenko Kidrič. Od aprila 1941 do januarja 1942 je Stane Cunder s partizanskim imenom Anko delal na zelo različnih področjih. Že v začetku februarja 1942 je bil določen za delo v finanč-

»Kljub prizadevanjem je Stane Cunder šele ob koncu leta 1937 in začetku 1938 s posredovanjem brata Milana in bratranca Karla Žagarja dobil stik z revolucionarji Štebijem, dr. Alfredom Šerkom, Vladom Kozakom, Ivanom Kreftom in še nekaterimi.

80 kot »preskrbovalni oficir«. V stikih s pripadniki OF v Trstu je nabavljala opremo za partizansko vojsko (o tem, da je v Trstu razpredal ilegalno mrežo nabav za partizansko vojsko, piše tudi Ravel Kodrič). V Trstu je spoznal voditeljico gospodarskega oddelka OF v Trstu Sonjo Wagner, s katero sta se dne 30. julija 1944 v Kobdilju na Krasu poročila (mimogrede, danes 99-letna Sonja Cunder, roj. Wagner, je leta 2013 prejela zlato plaketo ZZB NOB Slovenije). Konec vojne je dočkal kot major JLA in bil razporejen v Zavezniško komisijo za vojni plen s sedežem v Trstu. V tej komisiji je delal vse do 15. marca 1946, ko je v Trstu nanj streljal in ga s štirimi strelji iz pištole zadel pripadnik četnikov.

Kot navaja njegov sin, je Stane Cunder dokaj hitro okreval in nadaljeval delo v Beogradu na vojnem gradbeništvu, nato pa se je leta 1949 demobiliziral in vrnil v Ljubljano. Ob tem velja omeniti, da so njegovega brata, zdravnika prof. dr. Milana Cundra, jeseni leta 1948 izključili iz partije, konec decembra 1948 pa z aretacijo odstranili z Medicinske fakultete in Univerze v Ljubljani. Iz partijske dokumentacije je razvidno, da so Stanetu Cudru zamerili, ker brata ni obsojal.

Po demobilizaciji je Stane Cunder delal v gospodarstvu najprej kot predsednik na novo ustanovljene Trgovinske zbornice Slovenije, nato pa je ustanovil več podjetij za uvoz in izvoz strateških materialov, med drugimi Commerce in nazadnje Konim, v katerem je dočkal tudi upokožitev.

(nadaljevanje v prihodnji številki)

Divje kakor lačni psi

*Divje kakor lačni psi
bomo zgrizli stari svet.
Zgrizli bomo stari svet
divje do krvi,
do krvi in do kosti.
In nato bo lep pogreb.
Kakor mravlje
bomo šli za krsto
(dela dosti bo takrat)
in z zemljó,
z zemljó
zasuli
ta naš dobri,
stari svet*

Karel Destovnik Kajuh

SPOMINI *Zavedna Slovenka*

Partizanska mati Antonija Balog

Antonija Balog, po domače Tončka, se je rodila 13. januarja 1905 na Idriji pri Bači na hišni številki 95 v zaselku Hotešk. Poznalo jo je veliko ljudi, med njimi tudi Jože Muni, oče narodnega heroja Dušana Munih, ki je padel v bojih pri Trstu.

Antonija je bila kmečkega stanu, a zavedna Slovenka. Že v jeseni 1942 je začela sodelovati z OF in delati za narodnoosvobodilni boj, prav tako njen mož Avguštin Balog - Gusti. Imela sta tri hčere in dva sinova, ki ista bila, čeprav mlada, v partizanih. Od septembra 1942 pa vse do konca vojne je bila Antonija povezana s terenci na Slapu in Idriji pri Bači. Njena hiša je bila določena za kraj sestajanja terencev in funkcionarjev. Pri njej so potekali številni sestanki, v hiši je bila javka VDV ter ena izmed obveščevalnih točk za obrambni bataljon IX. korpusa. Za partizane, ki so prihajali v hišo, je materinsko skrbela, jim kuhala in šivala. Bila je tudi kurirka in poročevalka. Vsa partizanska pošta tega okoliša je šla skozi njene roke.

V hiši se je pogosto ustavljal Dušan Muni s svojo sabotažno četo. Velikokrat je kuhala tudi po deset dni skupaj in jim hrano nosila v gozd. Tudi tri mladoletne hčere so bile tesno povezane z narodnoosvobodilnim bojem. Skupaj z materjo so šivale partizanske titovke in položajne čine za partizane. V partizansko bolnico na Vršah pri Čepovanu je Antonija pošiljala jajca, kokoši in pivoje, narejene iz njenih rjuh.

Večkrat se je zgodilo, da so v hišo prišli okupatorji, partizani pa so skozi klet bežali iz nje. Okupatorji so jo pogosto pozivali na svojo komando, saj je bila osumljena sodelovanja s partizani, a se je partizanska mati vedno držala junaško. Povezana je bila tudi s sosedom mlinarjem, ki je bil terenec. Z njegovo pomočjo so na njenem domu zgradili bunker, v katerem so skrivali mlevske izdelke in druge stvari. Sama je poprijela za delo, ko je bil mlinar na terenu.

V družini je posebej izstopala njena najstarejša hči Dijana, po vojni poročena Levstik. Bila je zelo delavna in z vsem srcem na strani narodnoosvobodilnega boja. Družina Antonije Balog je bila ena najbolj zavednih in požrtvovalnih na Idriji pri Bači in daleč naokoli. Vesel in ponosen sem, da sem sin partizanske mame in vnuk Antonije.

Vojko Levstik

DOGODKI *Podpis listine*

Sodelovanja med borci iz Sežane in YU centrom Tito

Podpis listine o sodelovanju v Vojaškem muzeju Tabor Lokev

Letos poteka sedmo leto od smrti generalpolkovnika JLA Stevana Mirkovića (1927–2015), kratek čas častnega občana občine Sežana in dobitnika priznanja te občine leta 2009. V marsikateri kraški vasi je namreč poskrbel za zgraditev vodovoda s pitno vodo iz brestoviškega podzemlja. Bil je tudi pobudnik ustanovitve društva YU centar Tito v Beogradu, ki kot neprofitna organizacija deluje od leta 2008, in njegov prvi predsednik.

Delegacija društva YU centar Tito je s predsednikom Goranom Miladinovičem na čelu 13. septembra prispela v Sežano, da bi z Območno zvezo združenja borcev za vrednote NOB Sežana, ki ji predseduje Bojan Pahor, podpisala Listino o sodelovanju. Podpis je potekal v prostorih občine Sežana ob navzočnosti župana Davida Škabarja, prekomorca Izidorja Čebzona iz Nove Gorice (r.

leta 1925), članov OO ZB NOB Divača s predsednikom Mirom Martinčičem in častnim občanom občine Sežana Srečkom Rožetom. V govoru ob podpisu listine je Bojan Pahor poudaril, da sta namen sodelovanja zlasti krepitev mednarodne koalicije protifašizma in upiranja zgodovinskemu revizionizmu, potvarjanju zgodovine in njenim zlorabam.

Po podpisu je sledilo še polaganje venca k spomeniku, posvečenemu padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja na Krasu. Štiričlanska delegacija iz Srbije si je v okviru omenjenega obiska ogledala tudi Vojaški muzej Tabor Lokev in se udeležila državne proslave ob 75. obletnici vrnitve Primorske k matični domovini, ki je potekala na predvečer praznika, 14. septembra, v portoroškem Avditoriju.

Anja Rože, foto: arhiv Vojaškega muzeja Tabor Lokev

Družina Cunder pred drugo svetovno vojno

ustrašnim sodelavcem Osvobodilne fronte Stanetom Cudrom in njegovimi brati (Milanom in Borisom), predanimi revoluciji». Piše tudi o družini Voranca z zakoncema Brenk in skladateljem Blažem Arničem, pri katerih so se med drugim pogovarjali, da moramo tudi Slovenci ustvariti svoje filme. V tej zvezi navaja, da je bil »večkrat z njimi tudi Stane Cunder, ki mnogo ve, molče poslušaj in si mogoče misli, da filma ni brez denarja«.

Življenje Staneta Cundra, ki je bil najstarejši med tremi brati, je popisal njegov sin, znani ljubljanski odvetnik Primož Cunder. Kot piše, je bil Stane ob smrti svojega očeta star dvanajst let. Že v rani mladosti je spoznal socialne krivice, saj je spremljal bitko mlade vdove z bankami upnicami in oderuški obrestmi. Na nižji realki, ko je moral ob šolanju trdo delati in materi pomagati na poljih in v gostilni, je imel težave zaradi svojih naprednih idej. Po končani trgovski šoli se je zaposlil, vendar so ga zaradi revolucionarnih stališč vrgli iz službe. Zato si je našel službo v Zemunu in ob njej končal trgovsko akademijo v Beogradu. Po odsluženju vojaščini se je vrnil v Ljubljano. Ker je prevratne ideje širil tudi v domači gostilni, se je zanj in za njegovega brata Milana zaradi suma komunistične propagande začela zanimati žandarmerija. Leta 1931 je odšel na Dunaj, kjer je iskal zvezo za odhod v Sovjetsko zvezo, vendar so ga od tam napotili nazaj v Ljubljano z nasvetom, naj nadaljuje revolucio-

no-ekonomski komisiji za zbiranje osvobodilnega davka in posojil. V tej komisiji je delal s Prežihovim Vorancem, Romanom Golobom, Karlom Žagarjem in ing. Štebijem (O tem piše tudi Damijan Guštin v prispevku *Finančni viri in denarnišvo narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem 1941–1945*; po njegovih navedbah so komisijo v začetku sestavljali Franjo Novak, Line Žagar in Roman Golob, pozneje pa so v njej delovali tudi Prežihov Voranc, Viktor Repi, ing. Anton Štebi, Stane Cunder in drugi. Odbor je sčasoma postal osrednji gospodarski organ OF na neosvojenem ozemlju).

Po navedbah Primoža Cundra je bil njegov oče takrat preko Rudija Janhube povezan tudi z varnostno-obveščevalno službo. V veliki bojični raciji 24. decembra 1942 so ga Italijani aretirali (o tem piše tudi Lojz Tršan v knjigi *OF v Ljubljani – organiziranost v času italijanske okupacije 1941–1943*. Po njegovih navedbah je bil januarja 1943 aretirani tudi Prežihov Voranc, s katerim sta v tistem času vodila posojilno komisijo).

Stane Cunder je bil do 24. julija 1943 v zaporu, nato pa interniran v Reniciju v Italiji. V zvezi s to aretacijo je, kot piše Stanetov sin, zanimivo poročilo generala Gambare generalu Grazioliju, v katerem navaja, da je v raciji zajel 400 simpatizerjev in članov OF, med njimi »znanega terorista Staneta Cundra«.

Po kapitulaciji Italije se je Stane Cunder po navedbah sina vrnil v Slovenijo in nadaljeval delo v Bazi

IMELI SMO LJUDI

Jože Kosmač

Junija letos smo se na pokopališču v Domžalah poslovili od tovariša Jožeta Kosmača, predsednika ZB Trzin in predsednika Pokrajinskega sveta ZZB NOB za osrednje slovensko območje. V 78. letu ga je premagala zahrbtna bolezen. Teden pred njegovo smrtjo smo člani PS ZZB NOB OSO na pobudo ZB NOB Trzin sprejeli sklep, da se Jožetu podeli zlata plaketa ZZB NOB Slovenije za njegovo delo, za njegov trud ohraniti trajne vrednote, ki so življenjsko pomembne tako za sedanost kakor za prihodnost: mir, svobodo, človeško dostojanstvo, pogum, ponos, pravičnost, zvestobo domovini, njeni kulturi in jeziku, tovarišem in skrb za vse, ki so v stiski. Plaketa bo posthumno izročena njegovi družini.

Njegovi zvesti tovariši so se od njega poslovili z naslednjimi besedami: »Ko mine čas za vselej, se preteklost skrči v en sam mimobežen trenutek. Vse naše skupno delo 14 let se preseli v spomine.«

Predsednik našega društva, Zveze borcev za vrednost NOB občine Trzin, je postal leta 2008. Društvu je dal nov zagon. Dejal je, da besedi rodoljub in domoljub nista samo privilegij nekaterih, ampak dolžnost nas vseh. Vsi moramo imeti radi svojo domovino in biti hkrati človeški ter ljudje na mestu, ko je treba pomagati sočloveku.

Iz naplavin pozabljanja pomena narodnoosvobodilnega boja in lukenj spomina v sedanosti, iz vsega, kar je bilo v zadnjem času potlačeno, mu je uspelo povrniti v zavest ljudi veliko tega, kar se je zdelo za vedno izgubljeno.

Jože je navezoval stike z vsemi združenji nekdanje občine, sodeloval na proslavah in srečanjih, zato so bila naša srečanja z obilo praporov ter prijetna in prepoznavna. Njegova predavanja po šolah so bila zanimiva, poučna, predvsem pa so pomembno vplivala na mlajše generacije ter pri njih razvijala vrednote narodnoosvobodilnega boja.

Jožeta smo poznali kot močnega, vztrajnega, polnega elana in vedno pozitivnega, zato smo pričakovali, da bo premagal bolezen. Upali smo na najboljše. Prišlo je boleče spoznanje da pogovora ne bo več, da ne bomo skupaj sestankovali, ne bomo se več smejali, ne bo objemov ob rojstnih dnevih. Lahko se bomo samo še spominjali, kako lepo nam je bilo skupaj. Jože, pogrešali te bomo! Spomini nate bodo lepi, spoštljivi in prijazni. Za vse hvala in mirno počivaj.
Igor Kanižar

Pavla Pušnik

Zadnji dan julija nas je zapustila naša dolgoletna in zvesta članica Združenja borcev za vrednote NOB

Mežiške doline, Krajevne organizacije Žerjav Pavla Pušnik, po domače Jurinova Pavla.

Rodila se je 28. junija 1926 v Črni na Koroškem kot najmlajši, peti otrok očetu Matevžu in materi Elizabeti Pratnekar. Pri njenih sedmih letih je oče kupil manjšo visokogorsko posest, Jurinovo v Jazbini blizu Črne. Otroška leta je Pavla preživljala ob igri in delu po okoliških travnikih, gozdovih in njivah. Zelo rada je hodila v šolo v Javorje, kjer je poučeval zavedni slovenski župnik Viternik. Ko je po dveh letih življenja na kmetiji umrl oče, sta z mamom ostali sami. Pavla še ni imela petnajst let, ko je doživela okupacijo nacistov.

Kot 17-letno dekle se je vključila v partizanski boj proti okupatorju. Ker njihova domačija leži zelo visoko in daleč od doline, so Nemci do njihove hiše le redkokdaj prišli. Zato so partizani menili, da je idealna za kurirsko postojanko, kamor so potem dostavljali material, ki ga je mlada Pavla nosila v Žerjav in Črno na Koroškem. V nahrbtniku je rednim odjemalcem v dolini vsak dan nosila sveža kokošja jajca in mleko. Ves čas vojne pa je kot kurirka poleg domačih pridelkov prenašala tudi partizanska obvestila in nazaj poleg pošte hrano in drugo blago za partizane. Ko pa je zašla v težave, ji je pomagala župnikova kuharica Urška Leitgeb, ki je dobro znala nemško. Pavlini sodelavci so bili Nežka, Rudi Ravnikar, Džon, Marjetka, Komprejev Pepi, Samarjev Branko in Ivan Hercog, ki je bil vodja skupine. Pavla je postala tudi članica SKOJ-a.

Po poroki oktobra 1949 z Antonom Pušnikom je ostala na domači kmetiji, kjer sta z možem in otrokoma Pavlom in Jožetom obdelovala zemljo in negovala gozd. Ko je sin Jože odrasel, se je preselil v Ljubljano. Po moževi smrti leta 1982 je na kmetiji gospodarila s sinom Pavlom in snaho Miro. Veselila se je obiskov vnukov in sosedov, pa tudi naključnih mimoidoščih. Pred tremi leti so se začele njene hude zdravstvene težave in pristala je na invalidskem vozičku. Zanjjo sta skrbela snaha in sin Pavli, ki je tudi prevzel kmetijo.

Pavla je bila vsa leta vneta zagovornica narodnoosvobodilnega boja in članica ZB.
Zmag Ošep

Marica Žibret

22. septembra smo se člani Krajevne organizacije ZB NOB Rudnik Hrastnik poslovili od dolgoletne in ene najstarejših članic, Marice Žibret. Marica se je rodila v družini Kocman v Hrastniku 1. decembra 1925. Velikokrat sem jo obiskala na do-mu in vsakokrat mi je pripovedovala zgodbe o uporu Hrastničanov in njihovem težkem rudarskem življenju. Med vojno je bila aktivistka na terenu. Pripovedovala mi je tudi o delovanju našega združenja, saj sta bila oba z pokojnim možem dejavna člana ZB vse od ustanovitve odborov v Hrastniku po letu 1948. Pogrešala bom njene zgodbe, iskričnost in pozitivno naravnost kljub bolezni, ki jo je zadnja leta spremljala.
Danijela Kovač

V SPOMIN

Narodni heroj Milan Česnik (1920–1942)

Spominska plošča na hiši v Rozmanovi ulici 12 Ljubljance spominja na narodnega heroja Milana Česnika. Mladega skojevca, ilegalca in aktivista Osvobodilne fronte je 16. junija 1942 ustavil italijanski vojak in zahteval, da gre z njim. Česnik je poskušil zbežati, vendar ga je vojak ustrelil. Ranjeni Česnik je s skrajnimi naporis prišel v hišo, tam pa ga je vojak dohitel in še enkrat ustrelil, ga aretirjal in odpeljal v bolnico. Tam so sledila zaslišanja, vendar je Milan Česnik že naslednji dan zaradi ran umrl.

Milan Česnik se je že na 1. državni realni gimnaziji navdušil nad marksizmom in začel sodelovati s komunisti. V SKOJ je bil sprejet leta 1937, obenem je bil odličn športnik in član takratnega Sokola. Klerofašistični profesorji so mu na vsak na čin želeli preprečiti nadaljnje šolanje, vendar mu je tudi s pomočjo Juša Kozaka, naprednega

Spominska plošča na Rozmanovi ulici

mentorja, uspelo maturirati in se vpisati na kemijski odsek Tehnične fakultete. Obenem je ves čas deloval v organih takratne komunistične partije, tudi kot član komiteja vseh srednjih šol v Ljubljani. Kot prostovoljca so ga poslali v Zagreb, v nekdanjo jugoslovansko vojsko.

Na začetku vojne so ga aretirjali ustaši. V zaporu je organiziral medsebojno pomoč, in ko je bil konec leta 1941 izpuščen, se je vrnil v Ljubljano. Takoj se je vključil v priprave na upor proti okupatorju. Zaradi njegove varnosti so ga kot sekretarja rajonskega komiteja umaknili iz središča mesta v Moste, kjer ga ni poznalo toliko ljudi. Velika želja Milana Česnika pa je bila, da bi čim prej odšel v partizane, vendar mu niso dovolili, ker je bil preveč dragocen ilegalca na terenu. Končno so ga junija 1942 s ponarejenimi dokumenti le napotili v Dolomite, vendar ni mogel najti zveze. Vrnil se je v Ljubljano in se nastanil pri svoji zaročenki, ne da bi vedel, da je tudi ona pod policijskim nadzorstvom. In prav pred njenim domom ga je ustavil italijanski vojak in ustrelil.
Meta Verbič

DOGODKI Slovenska Benečija

Popravilo partizanske grobnice

Ob vsakoletnem polaganju vencev ob 1. novembru v spomin na padle smo lani v Gorenjem Terbilju v Benečiji opazili poškodovano partizansko grobnico. Tri plošče, ki sestavljajo grobnico, so bile nagnjene in so odstopile od stene. Na ploščah je napisano, komu je obeležje namenjeno, prav tako pa so napisana imena padlih partizanov, ki počivajo v grobnici.

Zupan občine Kobarid Marko Matajurc, ki je bil navzoč pri polaganju vencev, je obljubil pomoč pri obnovi v materialu in delavcih. Tako smo 21. septembra izvedli popravilo grobnice. Dva delavca režij-

skega obrata občine in avtor članka so pripeljali ves potreben material in izvedli dela. Treba je bilo odstopljene plošče namestiti nazaj, izvesti opaž za betoniranje, postavi-

viti železno mrežo in vse zaliti s tekočim betonom. Manjša popravila smo izvedli tudi v kraju Štoblank, kjer so odstopili robniki grobnice.

Tako bodo urejene grobnice pričakale letošnji 31. oktober, ko bomo delegacije ponovno polagale vence na grobišča v Benečiji. Pri tem pa se postavlja vprašanje, kdo naj skrbi za obeležja v zamejstvu in njihova popravila. Je to naloga države Slovenije ali Italije, ki sta skupaj financirali postavitev spominskih grobnic, v katerih so pokopani tako italijanski kakor slovenski partizani?
Vojko Hobič

DOGODKI Kokra in Možjanca

Obnovili smo pet partizanskih obeležij

Občinski organizaciji ZB Preddvor je s pomočjo občine Preddvor in prostovoljnimi delom članov uspelo obnoviti pet partizanskih obeležij na območju vasi Kokra in Možjanca. Obeležja imajo status kulturnega spomenika lokalnega pomena, ki ga je leta 2006 razglasil in sprejel OIS občine Preddvor.

Tako smo obnovili ploščo, ki na padle borce narodnoosvobodilnega boja in talce spominja na pokopališču Kokra. Izvedli smo čiščenje, poliranje, klesanje in lakiranje in obnovili napise s 531 znaki. Na osrednjem partizanskem spomeniku, ki spominja na požig vasi, smo obnovili več kot 300 znakov, na spomeniku v spomin petim neznanim talcem pa smo očistili, polirali, na novo vpisali in pobarvali 40 znakov. Obnovili smo obeležje in na novo pobarvali 50 znakov na plošči zahrbtno ustreljenima domoljuboma Tičarju in Mubiju, ki sta ilegalno pomagala

partizanom. Prav tako smo se lotili obnove spominskega obeležja trem padlim partizanom na Možjanci. Tam smo očistili skale z napisi, na novo klesali črke ter dvakrat prebarvali in zaščitili več kot 50 znakov. Za vsa obnovitvena dela na spominskih

obeležjih smo pridobili pozitivna soglasja lastnikov posesti, na katerih so postavljena. Kjer je volja, so tudi poti; in le po teh poteh pridemo do ciljev, ciljev, ki so tudi kulturno-domoljubne vrednote.
Franc Ekar

GALERIJA BOŽENA
Razlagova ulica 5, Celje.

Vabljeni v novo
celjsko galerijo na ogled
občasne razstave
Lepota je ženskega imena.

Ogled po predhodni najavi na
info@mnzc.si ali
03 428 64 28.

Lepota
je ženskega
imena

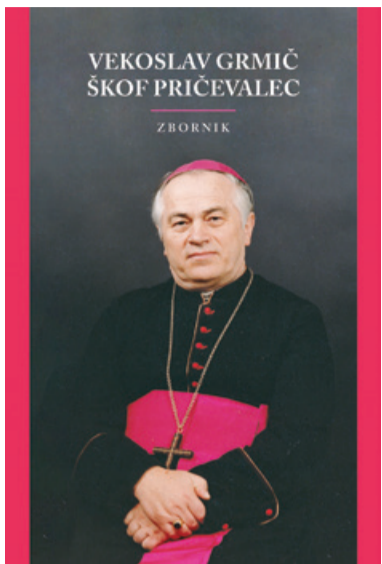

Fotografski Statjski portret, 1920, zbirka Pelikan.

NOVA KNJIGA *Spomeniška okrožnica*

Vekoslav Grmič – škof pričevalec

Slovenske knjižne policije so bogatejšje za zbornik z naslovom Vekoslav Grmič – škof pričevalec. Pod publikacijo se kot glavni urednik podpisuje Dušan Hedl in kot odgovorni urednik Peter Dobaj. Oblikovanje in prelom sta delo Denisa Golubiča, fotografija na naslovnici in druge objavljene fotografije v knjigi pa so iz Muzeja narodne osvoboditve Maribor. Avtorji prispevkov so Cvetka Hedžet Toth, Peter Kovačič Peršin in Srečko Reher. Recenzenta sta bila dr. Ivan Rojnik in mag. Janko Bohak. Zbornik so sicer nameravali izdati že leta 2020 ob 15. obletnici smrti humanista, misleca in teologa, naslovnega škofa dr. Vekoslava Grmiča (1923–2005). Žal se je vmes začela epidemija covid 19, umrla pa je tudi Cvetka Hedžet Toth, filozofinja, raziskovalka, pedagoginja, publicistka in nekdanja sodelavka v reviji Znamenje. Zato je po krajših uvodnih besedah preostalih dveh avtorjev ta zbornik posvečen tudi njenemu spominu. Vsa poglavja so opremljena z znanstvenim aparatom. Avtorji so prispevke napisali strokovno brezhibno, a še vedno dovolj razumljivo tudi za bralce, ki ne poznajo vloge škofa Grmiča in njegovega bogatega ustvarjalnega opusa pa tudi ne velikanskih krivic, ki jih je doživljal po letu 1980, ko se je po imenovanju dr. Franca Krambergerja za mariborskega škofa odpovedal službi pomožnega škofa in ravnateljja bogoslovja in ko so mu začeli jemati še druge funkcije in so ga čim bolj osamili.

Prispevek filozofinje Cvetke Hedžet Tóth nosi naslov Vekoslav Grmič – humanizem dobre volje. Osrednji termin tega prispevka je vsekakor dialog, dialog med ateizmom in teizmom, med kristjani in komunisti, med verujočimi in neverujočimi. Avtorica predstavi tezo, da sta Nova zaveza in Komunistični manifest besedili, ki lahko ljudi boljše. V nadaljevanju opozarja na solidarnost, predvsem pa nam z mnogih zornih kotov osvetli položaj duhovnika, ki vztraja v naletu različnih svetovnih nazorov in se zavzema za njihovo uravnoteženje. Svoje ugotovitve podaja zelo razumljivo in jih prijetno osveži z nekaterimi spomini na Grmičeva predavanja, na katerih je sama

sodelovala kot poslušalka. V tem okviru bi rad poudaril zlasti odmevna Grmičeva razmišljanja glede slovenskega partizanskega upora oziroma narodnoosvobodilne borbe v času okupacije 1941–1945. Škof Grmič je imel o teh vprašanih zelo jasna stališča in o njih je na mnogih zborovanjih, shodih in spominskih prireditvah javno in brez dlake na jeziku spregovoril ter veliko teh razmišljanj tudi objavil v medijih. Če je bilo treba, je o njih vedno strpno in argumentirano polemiziral z drugače mislečimi in seveda tudi z odkritimi nasprotniki narodnoosvobodilnega boja. Uporništvu je bilo po Grmičevem prepričanju narodovo preroško poslanstvo. »Grmič je predvsem zelo dosledno, povsem odločno in nepopustljivo

■ **Založba Kulturni center Maribor, Zbirka Frontier (Teorija) 158, Maribor 2022, 220 strani**

pozitivno vrednotil tradicijo narodnoosvobodilnega boja. Kot eno temeljnih misli te njegove načelne drže bi navedla misel iz prispevka z naslovom Etična dilema – upreti se ali ne, ki poudarja: upor je bil dejanje silobrana, do katerega je imel slovenski narod vso pravico in celo moralno dolžnost, saj narava vsakega živlega bitja sama po sebi odgovarja z odporom zoper uničeval-

ca življenja. Zato je naše uporništvu kot volja in pravica do življenja, ki je enkratno. Vsak človek mora svojemu življenju dati smisel, kajti kjer je odgovornost, tam je smisel. Gre skratka za antropologijo uporništvu,« je o Grmičevih pogledih zapisala Cvetka Hedžet Toth. Avtorica je še zapisala, da je na partizanskih mitingih škof Grmič »javno, glasno in odločno dajal priznanje partizanski generaciji za njeno etično docela pravilno odločitev in poslušali so ga«.

Peter Kovačič Peršin je v zborniku objavil zanimiv, izvorno zasnovan prispevek z naslovom Družbena in duhovna obzorja Grmičeve teologije. Zadnji prispevek je izpod peresa Srečka Reherja, odličnega poznavalca osebnosti in dela pokojnega škofa Grmiča. Dal mu je naslov Glasnik in pričevalec evangelijskega krščanstva. Zborniku je dodano tudi krajše besedilo Vekoslava Grmiča z naslovom Moja duhovna bilanca, ki v enajstih delih povzema njegova glavna vodila in ugotovitve njegovega poslanstva. S tem dodatkom sta urednika samo še obogatila vsebino zbornika, katerega branje bo po mnenju recenzenta dr. Ivana Rojnika zanimivo tudi zato, »ker nekatere poglede škofa Grmiča – predvsem kar zadeva širino dialoga, kritiko s prečiščevanjem notranjih struktur Cerkev in družbeno angažiranost kristjanov – pogosto zasledimo v učenju sedanjega papeža Frančiška«.

Dr. Marjan Toš

VABILA

Komemoracije Radovljica

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica sporoča, da bosta komemoraciji s kulturnim programom 1. novembra 2022 v Dragi ob 10. uri, v Begunjah na Gorenjskem na Graščinskem vrtu pa ob 11. uri. Govornik v Dragi bo Borut Sajovic, poslanec Gibanja Svoboda, v Begunjah pa dr. Damijan Guštin, višji znanstveni sodelavec na Inštitutu za novejšo zgodovino.

Komemoracije Kočevje

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje sporoča, da bodo komemoracije ob 1. novembru v Predgradu pri Kulturnem domu 31. oktobra 2022 ob 16. uri, polaganje cvetja v Osilnici pri spomeniku žrtvam vojne, v Dragi žrtvam dragarske doline, v Kočevski Reki pri spominski grobnici, v Livoldu pa pri spomeniku padlim za svobodo, 31. oktobra 2022. 1. novembra 2022 bodo komemoracije ob 8.30 v parku Narodnih herojev, ob 9. uri v Stari Cerkvi pri spomeniku žrtvam padlih za svobodo, prav tako ob 9. uri pri spomeniku na Rudniku in ob 10. uri v spominskem parku na Mestnem pokopališču v Kočevju.

Lokve pri Črnomlju

Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj vabi člane Združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in druge podpornike NOB na spominsko slovesnost pri spomeniku Francu Rozmanu - Stanetu, posvečeno 78. obletnici tragičnega dogodka, ko se je komandant slovenske partizanske vojske ob preizkušanju orožja, pridobljenega od zavezniških sil, skupaj s še nekaterimi soborci smrtno ponesrečil.

Spominska slovesnost bo v sredo, 7. novembra 2022, ob 11. uri pri spomeniku na Lokvah pri Črnomlju.

V programu bodo sodelovali pevci, glasbeniki in recitatorji, pripadniki Slovenske vojske in slavnostni govornik tovariš Milan Kučan.

SVOBODNA
B E S E D A

www.svobodnabeseda.si

KONCERT *Same orkestrske skladbe*

Ajdičeva kantata Taborišče Ravensbrück

Slovenska filharmonija je odprla svoja vrata. V soboto, 24. septembra, so v Kozinovi dvorani pripravili sobotno izobraževalno matinejo s skladateljem Alojzom Ajdičem (roj. 1939; vodila jo je Monika Marušič). Sledil je koncert v Gallusovi dvorani ljubljanskega Cankarjevega doma 28. septembra, prvi iz njihovega abonmajskega ciklusa SOS (Sodobne orkestrske skladbe). Na njem so napovedani Ajdičevi kantati Taborišče Ravensbrück (1980) za dva mešana zbora, recitatorja in veliki simfonični orkester dodali še vokal. Organizatorji in prireditelji so dodali čez 40 minut dolgemu vokalno-instrument-

virske solistične (so)igre. Solist je za dva dodatka nazadnje izbral še pomenljivo in aktualno Chopinovo Revolucionarno etudo v c-molu, 12. iz opusa 10; tisto, ki je nastala leta 1831 v Stuttgartu, ko je skladatelj izvedel, da so Rusi zasedli njegovo ljubljeno domovino in Varšavo. Koincidenca, ki ji tudi po tem koncertu ni para.

V Ajdičevi kantati Taborišče Ravensbrück pa so se po več kot štiridesetih letih nastanka in prve izvedbe (1980–83) pridružili še zbor Slovenske filharmonije (pripravila ga je Jerica Bukovec), Komorni zbor Ave (pripravil ga je Gregor Klančič) in recitatorka Urška Ber-

Pogovor s skladateljem Alojzom Ajdičem

ga a cappella petja. Saj skladatelj za vokalne in recitatorske vloge uporabi poezijo, ki so jo prispevale interniranke iz tele grozne zgodovine 20. stoletja, nemškega nacizma in trpljenja. Avtorice in pesnice so: Katja Špur, Erna Muser, Vera Albreht Katarina Miklav. Presunljiva poezija jetnic tega zlovesčega taborišča (Ravensbrück) je skladatelja izzvala do te mere, da je v vsej tej naravnosti osupljivi in še kako aktualni kantati uporabil (dodatna) glasbena sredstva. V tem primeru je bila poezija tako povod kot vzrok, predvsem pa »dramaturški libreto,« ki je nasploh omogočil tole slovito vokalno inštrumentalno stvaritev ali kar zvočno fresko. Naravnost osupli do grozljivk in srhljivk določenih del te kantate je ostal skladatelj v zborovskih a cappella odlomkih (Ave). Naj se umetniški holokaust tudi v resnici več ne ponovi!

Dr. Franc Križnar

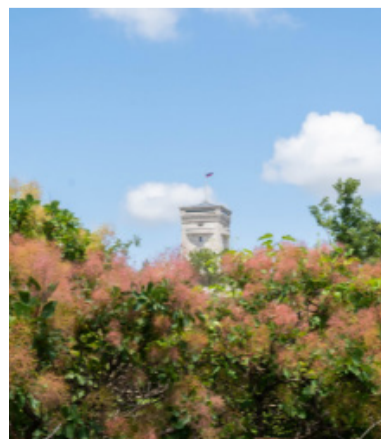
SPOROČILA

Cerje na goriškem Krasu

Pomnik miru spet odprt

Ogenj na Krasu ukročen, Pomnik miru na Cerju je spet odprt **od srede do nedelje med 10. in 18. uro**, so sporočili z mirenske občine. Vse znamenitosti, muzeji in galerije ter gostinci na območju Krasa v mirenski občini poslujejo po veljavnih urnikih, vodniki čakajo z novimi zgodbami. **Vabljeni k obisku, saj s tem pripomorete k vnovičnemu zagonu življenja na pogorelem Krasu.** Plameni Krasu niso odnesli pristnosti, še manj gostoljubja ljudi. Goriški Kras slovi po pohodniških, kolesarskih, konjeniških in jarnarskih poteh, bogati kulturni dediščini, ostankih obrtništvu, lokalnih muzejih in odlični kulinariki, ki jo pet tradicionalnih gostiln ponuja pod krovno znamko Krasna kuhinja.

Vzemite si čas za srčno doživetje in nas podprite z obiskom.

Pomnik miru na Cerju

Odprtje sezone v Slovenski filharmoniji.

talnemu delu še Chopinov Koncert za klavir in orkester št. 1 v e-molu, op. 11, zato so celoten po eni strani bipolaren, spet po drugi pa dokaj enovit koncert podnaslovili Melanholija in agonija. Tudi zato so ga posvetili zdajšnjim žrtvam vojne v Ukrajini. V prvem delu so poleg našega osrednjega državnega simfoničnega orkestra sodelovali še dirigent Simon Krečič in mladi mariborski pianist solist Nejc Kamplet. Bila je to prava parada odlične kla-

nik. Ob koncertnem mojstru Miranu Kolblu sta se lokacija in zvočnost (drugega) zbora (Ave) znašla kar na prvem (levem) balkonu dvorane, kar je samo še dodatno opozorilo na vse razsežnosti, zvočnosti in teži tega dela. Še vedno moderno, dramatično, glasbeno in vsebinsko pomenljivo se je prelivalo od uvodne in zaključne (pojoče) žage (M. Bajde) pa vse do orkestrskih tutti in soli mest, vokalno-instrumentalnih apoteoz do presunjene-

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si do 15. novembra 2022. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 83. številke časopisa Svobodna beseda

- 1. Tanja Štrasberger,**
Jakčeva 5, 1000 Ljubljana
- 2. Boris Prejac,**
Lepe Vide 12, 2000 Maribor
- 3. Julijana Hočevnar,**
Kajuhova 15, 3000 Celje

Rešitve križanke:

JEKLARSTVO, OMEJEVALEC, ŽERUN, MAŽA, ET, BO, EKA, PRALNICA, FLORJAN, ROP, OTEP, SEPSA, EP, DR, DUNAJ, ČI, NOSILKA, VIRŠTANIČAN, SLOG, ELIA, KIAR, ARMADA, ZEC, PIK, KE, IONI, AROMA, NADAV, ORK, NI, AMATERIZEM, NA, JETRENEC, KERAZIN, ESTETIKA, TRAJEKT.

Geslo: JOŽE PLEČNIK; LJUBLJANA; PRAGA; DUNAJ

		SVOBODNA BESEDA	JEMANJE, ODJEDANJE	SVILENO BLAGO, SVILA	VRHOVNA ZAKONITOST SVETA(NI): LOGOR)	OTOK ČAROVNICE KIRKE	FUNKCIJA OSEBE NA SLIKI	GORSKI MASIV V SEVERNEM DELU KARAVANK NA AVS- TRIJSKEM KOROŠKEM	FUNKCIJA OSEBE NA SLIKI	LOJZE ROZMAN	IGRALEC	POTOVA- NJE
		VODIČ OSLA						ŽGALEC OGLJA NAVIJAL- NIK, MOTALO				
	DVOJAM- BORNICA											
	OSEBA NA SLIKI										TOMO JURAK MESTO V ZAMBIJI (IZ:DOLAN)	
	ILOVICA, GLINA					STRPEN ČLOVEK						
	Z RESO PORASLO PODROČJE					JUDOVSKI KRALJI						
	ANTON NOVAČAN				URIN				REKA MED POLJSKO IN NEMCIJO			
	UGO OJETTI				ZLATO JABOLKO				SREDINA PODOBE DEJAV- NOST TURISTOV		REDKA, MEHKA KOVINA (In)	TAJNO MESTO ZA VZDRŽE- VANJE ZVEZ
NAŠE MESTO Z BLIŽNJO ZNAMEN- ITO POD- ZEMNO JAMO	POMAGAČ, ASISTENT	PROSTOR ZA OBE- DOVANJE, JEDILNICA	TELESNA ČRPALKA	EDINI PRIMEREK GR. ČRKA (NI: THERA)				TEŽKA KOVINA (TI) FRANC. DEPARTMA				
							ITALIJAN SKI ARHITEKT (LUCIANO)					
KRAŠKI IZVIR				GRŠKI SODNIK AJAK OBDELANA ZEMLJA			RDEČKAST VOL, IRS MIŠLJENJE			DEJAN VODOVNIK PRINCIP		
FUNKCIJA OSEBE NA SLIKI				GLAVNI ŠTEVNIK SREDNJE- GA SPOLA	IMENIT- NEŽ							
NAMESTI- TEV ODEJE NA OSEBO					TELO	NICK NOLTE PREPROST PLUG		PREPIR				
ČARLI NOVAK			ANGLEŠKI KRAJ (KONJSKE DIRKE) OGOREK					TEČAJ PRI KOLESU		SESANJE; SESEK	ZAKON V ZDA	
NIČES, NIŠTRA				PISATELJ PREŽIHOV KAZIMIR TARMAN				ATLETKA KRAVEC (IZ:SIENA ŠTEFAN JUG				
KRAVICA, TELICA					ČEBELJI PANJ		ŠKILEŽ, ŠKILAVEC					
KAKTUS				ZNAMENITI AMERI- ŠKI KNJIŽEVNIK (EDGAR ALLAN, "KROKAR")			MOČ, SILA					

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor: dr. Martin Premk (predsednik) dr. Maca Jogan, dr. Ivan Svetlik, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

ŠE POMNITE

Oktober 1939–1945

10. oktobra 1939 so se zadnje poljske vojaške enote predale Nemcem in s tem je bila vojna za Poljsko končana.

9. oktobra 1940 je odstopil britanski premier Neville Chamberlain, namesto njega je voditelj Velike Britanije postal Winston Churchill.

1. oktobra 1941 je vrhovni štab izdal ukaz o partizanskih oznakah, narodnih zastavah, načinih pozdravljanja in drugih vojaških predpisih.

2. oktobra 1941 je nemška vojska začela operacijo Tajfun, s katero je želela pred zimo zasesti glavno mesto Sovjetske zveze, Moskvo.

7. oktobra 1941 je Štajerski bataljon napadel Šoštanj.

19. oktobra 1941 so enote Krimskega bataljona napadle Lož in Bezuljak.

29. oktobra 1941 so bile ob obletnici propada Avstro-Ogrske v Ljubljani pripravljene različne protestne prireditve proti italijanski zasedbi.

6. oktobra 1942 je bila na Mokrcu ustanovljena brigada »Ljubo Šercer«.

23. oktobra 1942 se je začela druga bitka pri El Alameinu v Egiptu, kjer so britanske sile porazile nemške sile in obrnile tok vojne v Afriki.

1. oktobra 1943 se je v Kočevju začel tridnevni zbor odposlancev slovenskega naroda, na katerem je sodelovalo 572 delegatov in delegatk, ki so bili izvoljeni na volitvah na svobodnih ozemljih.

2. oktobra 1943 je bilo v Bariju v Italiji ustanovljeno jugoslovansko vojaško oporišče za pošiljanje orožja in novih vojakov v domovino ter za sprejem ranjencev.

9. oktobra 1943 se je v Kočevju začelo sojenjem sodelavcem okupatorja, zajetim na Turjaku in pri Grčaricah. Od 21 obtoženih jih je bilo 16 obsojenih na smrt, pet pa na prisilno delo.

13. oktobra 1943 je Italija napovedala vojno Nemčiji.

14. oktobra 1943 je Judom in

drugim zaprtim jetnikom uspelo pobegniti iz koncentracijskega taborišča Sobibor. Beg je uspel približno 300 taboriščnikom, približno 300 pa jih je bilo ubitih med poskusom bega.

17. oktobra 1943 se je v Dobrniču pri Trebnjem začel tridnevni prvi kongres Slovenske antifašistične ženske zveze.

20. oktobra 1943 je bila v Carbonari pri Bariju v Italiji ustanovljena 1. jugoslovanska prekomorska brigada.

7. oktobra 1944 so Nemci na Primorskem začeli ofenzivo Partizanski teden, med katero so v času zatišja na frontah poskušali uničiti čim več partizanskih enot.

9. oktobra 1944 je bil na konferenci v Moskvi med Stalinom in Churchillom sklenjen dogovor o vplivu na Balkanu, za Jugoslavijo sta določila vpliv 50/50.

20. oktobra 1944 so jugoslovanski partizani skupaj z Rdečo armado osvobodili Beograd.

15. oktobra 1945 je bil kot izdajalec usmrčen medvojni francoski premier Pierre Laval.

Uničevalno taborišče Sobibor leta 1943

Martin Premk